

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

МАКРО- І МІКРОЕКОНОМІКА

**Методичні рекомендації
до практичних завдань
для студентів усіх спеціальностей
першого (бакалаврського) рівня**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2018**

УДК 330.101.54(07)

M15

Укладачі: М. А. Мащенко
Н. О. Степаненко
В. О. Степаненко

Затверджено на засіданні кафедри політичної економії.
Протокол №2 від 12.09.2017 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Макро- і мікроекономіка [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до практичних завдань для студентів усіх спеціальностей першого (бакалаврського) рівня / уклад. М. А. Мащенко, Н. О. Степаненко, В. О. Степаненко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. – 100 с.

Подано тестові та практичні завдання, запитання для самодіагностики за змістовими модулями й темами.

Рекомендовано для студентів усіх спеціальностей першого (бакалаврського) рівня.

УДК 330.101.54(07)

© Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, 2018

Вступ

Навчальна дисципліна "Макро- і мікроекономіка" належить до циклу природничо-наукових і загальноекономічних дисциплін. Вона є невід'ємною складовою в комплексі економічних дисциплін, що містить політичну економію, сучасні економічні теорії, історію економіки та економічної думки, державне регулювання, світову економіку, міжнародну економіку, соціальну економіку, глобальну економіку, інвайронментальну економіку тощо.

Питання, які розглядаються у дисципліні "Макро- і мікроекономіка", мають важливе значення для майбутнього економіста, оскільки дозволяють розкрити механізм функціонування економічної системи на основі поєднання макро- і мікроекономічних теорій, концепцій, моделей, обґрунтованих світовою та вітчизняною наукою й апробованих економічною практикою.

Необхідним елементом успішного засвоєння навчального матеріалу дисципліни є самостійна робота студентів із вітчизняною та зарубіжною економічною літературою, нормативними актами з питань державного регулювання економіки, статистичними матеріалами.

Мета навчальної дисципліни – отримання студентами ґрунтовних економічних знань, формування у них логіки економічного мислення й економічної культури, навчання їх базовим методам пізнання й аналізу економічних процесів, вмінню приймати обґрунтовані рішення, пов'язані з їх майбутньою професійною діяльністю.

Завданнями навчальної дисципліни є набуття належних навичок раціональної економічної поведінки, виходячи з концептуальних основ ринкової економіки; розуміння особливостей функціонування сучасних ринків й утворення цін на послуги праці, капіталу, природних ресурсів відповідно до типу ринкової структури; набуття навичок аналізу агрегованих показників, визначення чинників і наслідків макроекономічного розвитку господарських систем.

Ця методична розробка містить тестові та практичні завдання, питання для самодіагностики за змістовними модулями та темами відповідно до робочої програми навчальної дисципліни "Макро- і мікроекономіка".

Вміння працювати з інформацією, аналізувати економічні явища і процеси, концепції провідних шкіл і напрямків відповідає вимогам Національної рамки кваліфікацій і забезпечує формування професійних компетентностей студентів (табл. 1).

**Професійні компетентності, які отримують студенти після вивчення
навчальної дисципліни**

Код компетентності	Назва компетентності	Складові компетентності
MiM* 1	Здійснювати аналіз основних макроекономічних показників й оцінювати ключові проблеми функціонування основних ринків національної економіки	Здатність визначати сутність основних проблем і показників макроекономіки, їх взаємозв'язок
		Вміння аналізувати основні макроекономічні показники, їх співвідношення та вимірювання, а також проблеми, що пов'язані з ними
		Вміння досліджувати теоретичні та методологічні проблеми сучасного ринку праці, використовуючи концепції різних наукових шкіл
MiM* 2	Здійснювати аналіз ролі основних суб'єктів господарювання у сучасному економічному кругообігу	Здатність характеризувати доходи і споживання домогосподарств у сучасному економічному кругообігу
		Вміння визначати функціональну роль інвестицій у сучасній економіці
		Здатність визначати рівноважний ВВП в умовах різного рівня зайнятості
MiM* 3	Приймати оптимальні економічні рішення в умовах обмежень, що накладаються на можливості суб'єктів господарювання	Визначати оптимальні економічні рішення суб'єктів господарювання, виходячи з умови їхньої раціональності
		Визначати оптимальні економічні рішення суб'єктів господарювання, виходячи з обмежень, що накладаються на їхні можливості
		Проводити аналіз впливу обмежень, які накладаються на можливості суб'єктів господарювання та зумовлюють якість прийняття економічних рішень

MiM* – макро- і мікроекономіка.

Змістовий модуль 1

Основні проблеми макроекономіки

Тема 1. Предмет, метод та основні проблеми макроекономіки. Макроекономічні показники в системі національних рахунків

1.1. Предмет, суб'єкти й об'єкт макроекономіки.

1.2. Основні проблеми й основні поняття та показники макроекономіки, їх взаємозв'язок.

1.3. Методи макроекономічних досліджень та функції макроекономіки.

1.4. Макроекономічні показники в системі національних рахунків.

1.5. Макроекономічні показники суспільного добробуту.

Література: [2; 5; 6; 30].

Метою вивчення теми є набуття компетентності, здібності формування сутності, цілей і результатів макроекономіки, формування компетентності знань про сучасну методичку підрахунку макроекономічних показників, а також здатності до аналізу основних показників виміру кінцевих результатів функціонування національної економіки.

1.1. Для кожного базового терміна підберіть відповідне йому визначення (табл. 1.1)

Таблиця 1.1

Основні категорії і поняття

№ п/п	Базовий термін	Літера	Визначення
1	2	3	4
1	Макроекономічна модель	А	це економічні операції, через які одні інституціональні одиниці безоплатно й передають іншим інституціональним одиницям товари, послуги, активи або права власності

1	2	3	4
2	Трансферти	Б	ВВП у порівнянних цінах, тобто цінах базисного періоду
3	Реальний ВВП	В	спрощене відображення економічної системи та її складових
4	Пропозиція	Г	галузь науки, що досліджує закономірності функціонування й тенденції розвитку національної економіки в цілому, а також інструменти й методи її регулювання
5	Макроекономіка	Д	галузь науки, що досліджує закономірності функціонування й тенденції розвитку національної економіки в цілому, а також інструменти й методи її регулювання
6	Державне регулювання економіки	Е	цілеспрямована діяльність держави в правових, економічних і соціальних передумовах, необхідних для ефективного функціонування ринкового механізму й мінімізації його негативних наслідків
7	Економічна система	Є	це конкретний інструментарій наукового дослідження
8	Метод макроекономіки	Ж	вартість кінцевої продукції, зробленої резидентами даної країни за певний період часу
9	ВВП (валовий внутрішній продукт)	З	це певним чином упорядкована система зв'язків між виробниками й споживачами матеріальних і нематеріальних благ і послуг
10	Національне багатство	И	підраховується в цінах поточного року
11	Номинальний ВВП	І	це сума активів, які є власністю домогосподарств, фірм і держави, накопичених суспільством за всю історію його існування

1.2. Тестові завдання

1. Якщо досліджується економіка, як цілісна система, то це аналіз:

- а) мікроекономічний;
- б) макроекономічний;
- в) позитивний;
- г) нормативний.

2. До цілей макроекономіки належать:

- а) досягнення повної зайнятості;
- б) підтримка економічного зростання;
- в) економічна безпека;
- г) економічна ефективність.

3. Позитивна макроекономіка вивчає:

- а) "що є";
- б) "що повинно бути";
- в) позитивні тенденції економічного розвитку;
- г) методи державного регулювання економіки.

4. Економічними суб'єктами макроекономіки є:

- а) домогосподарства й держава;
- б) закордонний сектор, як найважливіша частина торговельної політики держави та фірми;
- в) домогосподарства й закордонний сектор;
- г) немає правильної відповіді.

5. Методи, властиві тільки макроекономічному аналізу, це:

- а) дедукція й індукція;
- б) агрегування та моделювання;
- в) аналіз і синтез;
- г) діалектичний та історичний.

6. Яка з перелічених економічних цілей має точний кількісний вимір:

- а) економічна гарантія;
- б) повна зайнятість;
- в) економічна свобода;
- г) справедливий розподіл доходу.

7. Що з переліченого не вивчає макроекономіка:

- а) виробництво в масштабі всієї економіки;
- б) кількість зайнятих в народному господарстві;
- в) загальний рівень цін;
- г) виробництво бавовни та динаміку її ціни.

8. До цілей макроекономіки належать:

- а) високий і зростаючий рівень національного виробництва;
- б) висока зайнятість за невеликого вимушеного безробіття;
- в) стабільний або плавно зростаючий рівень цін;
- г) усі відповіді правильні.

9. *Правильні дефініційні функціональні зв'язки ендогенних параметрів макромоделі відображаються в:*

- а) $C = C(Y)$;
- б) $Q = f(X_1, X_2, \dots, X_n)$;
- в) $T = f(T(Y), Y)$;
- г) $Y = C + I + G + NE$.

10. *Визначте дефініцію ендогенних параметрів:*

- а) інформація, що вводиться в модель ззовні, але істотно впливає на параметри моделі;
- б) агреговані показники ефективності суспільного виробництва;
- в) інформація, яка формується всередині систем і визначається за допомогою її розв'язання;
- г) агреговані специфічні параметри дослідження макрорівноваги.

11. *Величина реального ВВП країни не буде зростати, якщо буде спостерігатися:*

- а) збільшення кількості робочої сили;
- б) збільшення обсягу й підвищення технічного рівня устаткування;
- в) зростання інфляції;
- г) поліпшення технології виробництва.

12. *Яке із тверджень є неправильним:*

- а) СНР не використовує подвійного рахунку й подвійного запису;
- б) реальний ВВП розраховується в базових цінах;
- в) одержувач трансфертних платежів повинен їх компенсувати;
- г) національне багатство належить до показників запасів.

13. *Що відбудеться із ВВП і ВНД України, якщо на території Харківської області фірмою з Росії буде побудований новий розважальний комплекс:*

- а) ВВП України буде зростати швидше, ніж ВНД;
- б) ВВП України буде зростати повільніше, ніж ВНД;
- в) і ВВП, і ВНД України будуть зростати однаковими темпами;
- г) немає достатніх даних для правильної відповіді.

14. *Щодо підрахунку індексів, правильними є наступні твердження:*

- а) індекс споживчих цін не включає ціни на імпортні товари й послуги;
- б) дефлятор ВВП розраховується на основі споживчого кошика базового періоду;
- в) індекс споживчих цін відображає лише зміни рівня цін на спожиті товари й послуги;
- г) усі відповіді неправильні.

15. Що з перерахованого не включається до складу ВВП:

- а) державні закупівлі товарів і послуг;
- б) відрахування на споживання основного капіталу;
- в) державні трансфертні платежі;
- г) субсидії.

16. Якщо обсяг реального ВНД знизився на 6 %, а чисельність населення в тому ж році скоротилася на 3 %, то:

- а) реальний ВНД на душу населення знизився;
- б) реальний ВНД на душу населення підвищився;
- в) реальний ВНД підвищився, а номінальний – знизився;
- г) ціни впали на 3 %.

17. Додана вартість (валова додана вартість) – це:

- а) ринкова вартість усіх товарів і послуг, вироблених у країні за рік;
- б) валовий випуск у грошовому еквіваленті мінус проміжне споживання;
- в) різниця між виторгом від реалізації та вартістю матеріальних витрат;
- г) різниця між надходженнями від факторів виробництва із-за кордону та факторними доходами, які отримали закордонні інвестори в країні.

18. Різниця між ВНД та ВВП дорівнює:

- а) факторним доходам із-за кордону;
- б) трансфертним платежам сектору домашніх господарств із-за кордону;
- в) різниці між виторгом від реалізації та вартістю матеріальних витрат;
- г) різниці від надходження від національних факторів виробництва із-за кордону та факторними доходами, отриманими закордонними ресурсами в певній країні.

19. Інфлювання ВВП – це коригування номінального ВВП у бік:

- а) зменшення, якщо дефлятор менший за одиницю;
- б) зменшення, якщо дефлятор більший за одиницю;
- в) збільшення, якщо дефлятор менший за одиницю;
- г) збільшення, якщо дефлятор більший за одиницю.

20. Дефлювання ВВП – це коригування номінального ВВП у бік:

- а) зменшення, якщо величина дефлятора більша за одиницю;
- б) зменшення, якщо величина дефлятора менша за одиницю;

- в) збільшення, якщо величина дефлятора більша за одиницю;
- г) збільшення, якщо величина дефлятора менша за одиницю.

21. Макроекономіка є частиною аналітичної економії, яка вивчає:

- а) виробничі відносини економічних суб'єктів;
- б) ефективність функціонування національної економіки як цілого;
- в) поведінку економічних суб'єктів на ринках ресурсів;
- г) глобальні тенденції економічного розвитку людства;
- д) окремі елементи економіки (поведінку фірми, ринки окремих товарів тощо).

22. Макроекономічна політика – це:

- а) сукупність правил поведінки економічних суб'єктів;
- б) здатність ухвалювати ефективні господарські рішення;
- в) конкуренція різних економічних цілей;
- г) здатність керувати економічним процесом;
- д) заходи уряду, спрямовані на вирішення макроекономічних проблем і зміну параметрів національної економіки.

23. Нормативна функція макроекономіки спрямована на обґрунтування:

- а) рекомендацій щодо подальшого розвитку;
- б) причини спаду виробництва;
- в) наслідків економічної кризи;
- г) шляхів забезпечення економічного зростання.

24. При обчисленні ВВП подвійний рахунок виникає тоді, коли підсумовують:

- а) додану вартість, створену на всіх стадіях виробництва товарів та послуг;
- б) вартість кінцевих і проміжних результатів і послуг;
- в) вартість лише кінцевих результатів і послуг;
- г) вартість приросту запасів у поточному році;
- д) державні закупівлі товарів і послуг.

25. У якому разі сукупні видатки в економіці не дорівнюють сукупному доходу:

- а) якщо чистий експорт не дорівнює нулю;
- б) якщо зміни в запасах є від'ємною величиною;
- в) якщо державний бюджет має надлишок;
- г) якщо чисті інвестиції є від'ємною величиною;
- д) усі відповіді неправильні.

26. ВВП як показник занижує обсяг національного виробництва, бо не враховує:

- а) результатів економічної діяльності в тіньовому секторі економіки;
- б) тієї частини продукції, яка вироблена за допомогою ресурсів, що належать іноземцям;
- в) державних закупівель товарів і послуг;
- г) збільшення запасів на кінець року;
- д) усі відповіді неправильні.

27. Яке твердження щодо індексу споживчих цін (ІСЦ) та дефлятора ВВП правильне:

- а) ІСЦ вимірює загальний рівень цін, а дефлятор ВВП – обсяг національного виробництва;
- б) дефлятор ВВП враховує ціни імпортованих товарів і послуг, а ІСЦ ніколи їх не враховує;
- в) ІСЦ показує зміни рівня цін у базовому році, а дефлятор ВВП – у поточному;
- г) ІСЦ обчислюють на підставі постійних ваг, а дефлятор ВВП – змінних;
- д) усі відповіді неправильні.

28. Якщо впродовж року фізичний обсяг національного продукту не змінився, а ціни за цей період подвоїлися, то:

- а) реальний ВВП подвоївся, а номінальний ВВП не змінився;
- б) реальний ВВП не змінився, а номінальний ВВП подвоївся;
- в) і реальний, і номінальний ВВП подвоїлися;
- г) реальний ВВП зменшився наполовину, а номінальний ВВП подвоївся;
- д) усі відповіді неправильні.

29. Вперше макроекономічний аналіз запровадив:

- а) А. Сміт;
- б) К. Маркс;
- в) Д. Рікардо;
- г) Дж. М. Кейнс.

30. Проблеми інфляційних процесів в економіці країни вивчають у навчальній дисципліні:

- а) маркетинг;
- б) фінанси;
- в) мікроекономіка;
- г) макроекономіка.

1.3. Визначте, яке з положень правильне, а яке помилкове.

Відповідь поясніть

1. Макроекономіка – це галузь науки, що досліджує закономірності функціонування й тенденції розвитку національної економіки в цілому.

2. Взаємодії між економічними суб'єктами розглядаються через систему взаємозалежних ринків.

3. Макроекономіка вивчає агреговані показники, що характеризують тенденції розвитку економіки в цілому: національний дохід, загальний рівень цін, загальні обсяги зайнятості й обсяги інвестицій, темпи економічного росту.

4. Основні суб'єкти ринкової економіки (виробники й споживачі) також розглядаються як агреговані сукупності.

5. До суб'єктів макроекономіки входять сукупний виробник, сукупний споживач, держава та зарубіжжя.

6. Предметом макроекономіки є механізм функціонування конкретного суб'єкта господарювання.

7. Об'єктом макроекономічного аналізу виступає суб'єкт господарювання.

8. Практична функція макроекономіки – озброєння суспільства ефективними формами й методами впливу на економіку для досягнення найвищого рівня задоволення матеріальних потреб.

9. Економічна система – це певним чином упорядкована система зв'язків між виробниками й споживачами матеріальних і нематеріальних благ і послуг.

10. Сектор домашніх господарств не є суб'єктом макроекономіки.

11. Підприємницький сектор – сукупність всіх підприємств у країні, які пред'являють попит на фактори виробництва, створюють пропозицію благ й інвестують.

12. Як макроекономічний суб'єкт держава провадить і закуповує блага, стягує податки, виплачує трансферти, формує пропозицію грошей.

13. Закордонний сектор досліджується головним чином для визначення стану національного платіжного балансу й валютного курсу.

14. Дефлятор ВВП або індекс Пааше відображає зміну цін на товари й послуги, зроблені в економіці країни за певний період часу.

15. Індекс Фішера – використовується для часткового усунення недоліків індексів Ласпейреса й Пааше.

16. Головною й визначальною метою макроекономічного розвитку є задоволення потреб індивідуумів.

17. До цілей макроекономіки належать: економічна ефективність, справедливий розподіл доходів, стабільний рівень цін, економічна забезпеченість, економічна свобода.

18. Державне регулювання економіки – цілеспрямована діяльність держави по правових, економічних і соціальних передумовах, необхідних для ефективного функціонування ринкового механізму й мінімізації його негативних наслідків.

19. Податково-бюджетна (фіскальна) політика здійснюється за допомогою грошової, кредитної й банківської систем країни.

20. Грошово-кредитна (монетарна) політика визначає маніпулювання податками й державними видатками.

21. Цілі макроекономіки визначають державну економічну політику, що базується на чіткому виявленні оптимальних пріоритетів розвитку й повідомленні наданих вище цілей.

22. Політика доходів – це прагнення держави стримати інфляцію або прямим контролем над заробітною платою й цінами, або добровільним плануванням підвищення заробітної плати й цін.

23. Основні функції суб'єктів господарювання: розроблення політики соціально-економічного розвитку країни, що визначає основні цілі й кошти розвитку економіки; формування правових основ функціонування економіки; захист конкуренції через антимонопольну політику; перерозподіл доходів і ресурсів.

24. Зовнішньоекономічна політика й торговельна політика спрямовані на підвищення ефективності зовнішньої торгівлі.

25. Макроекономічне моделювання – це метод створення спрощених моделей, які дозволяють зробити опис економічних явищ і процесів з метою виявлення взаємозв'язку між ними.

1.4. Задачі

Задача 1. Розрахуйте ВВП країни, якщо її економіка характеризується такими даними (млрд євро): валові інвестиції – 28, рента – 15, особисті видатки на споживання – 70, державні видатки – 21, експорт – 5, імпорт – 7, трансферти – 3, амортизація – 5.

Приклад розв'язання задачі 1

Згідно з умовами задачі 1 даних достатньо тільки для розрахунку ВВП за методом кінцевого використання (за витратами) за допомогою формули:

$$\text{ВВП} = C + I + G + X$$

$$\text{ВВП} = 70 + 28 + (21 - 3) + (5 - 7) = 114 \text{ (млрд євро).}$$

Оскільки державні видатки складаються з державних закупівель товарів і послуг і трансфертів, ми повинні зменшити їх на величину трансфертів, щоб уникнути подвійного рахунку.

У цій задачі є надлишкові дані, які не використовуються під час розрахунків ВВП за витратами – рента й амортизація.

Задача 2. Визначте темпи приросту реального ВВП у поточному році, якщо відомо, що номінальний ВВП країни у базовому році складав 157 ум. од, а в поточному році – 178 ум. од. Дефлятор ВВП поточного року дорівнює 103,2 %.

1. Розрахуйте коефіцієнт цінової еластичності попиту і занесіть його у таблицю.

2. Установіть, за яких значень ціни, наведених у таблиці, має місце попит еластичний, одиничної еластичності й нееластичний.

3. Визначте суму виторгу за підручники при кожній зміні ціни; отримані дані занесіть у таблицю.

Приклад розв'язання задачі 2

Темп приросту реального ВВП у поточному році знаходимо за формулою:

$$T_n = ((\text{ВВП}^1_p - \text{ВВП}^0_p) / \text{ВВП}^0_p) \times 100 \%,$$

де ВВП^1_p – реальний ВВП поточного року;

ВВП^0_p – реальний ВВП базового року.

Реальний ВВП поточного року знаходимо за формулою:

$$\text{ВВП}^1_p = \text{ВВП}^1_n / D^1 = 178 / 1,032 = 172,481 \text{ (ум. од.)}$$

У базовому році реальні та номінальні величини є рівними між собою (відсутня інфляція), тому:

$$\text{ВВП}_p^0 = \text{ВВП}_n^0 = 157 \text{ ум. од.}$$

Звідси знаходимо темп приросту реального ВВП у поточному році:

$$T_n = (172,481 - 157) / 157 \times 100 \% = 9,861 \%$$

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 3. Розрахуйте ВВП країни як суму видатків і суму доходів, якщо компоненти ВВП (млрд євро) за певний рік складають: чисті інвестиції – 18, рента – 6, державні закупівлі товарів і послуг – 11, амортизація – 8, особисті видатки на споживання – 27, прибуток акціонерних підприємств – 20, непрямі податки на бізнес – 3, чистий експорт – (–5), відсотки – 2, заробітна плата – 12, доходи індивідуальних власників – 3, трансферти – 3.

Задача 4. Розрахуйте ВВП за виробничим методом, якщо економіка країни характеризується наступними даними (млрд євро): валовий випуск – 415, матеріальні витрати – 180, продуктові податки – 18, субсидії – 7.

Задача 5. Розрахуйте величину чистого експорту країни, якщо відомо, що компоненти ВВП складають (ум. од.): споживчі витрати – 87, державні витрати – 35, чисті інвестиції – 15, трансферти – 5, амортизація – 7. ВНД країни за той же період становив 129 ум. од., а чисті іноземні факторні доходи, зароблені за кордоном – 7 ум. од.

Задача 6. У базовому році номінальний ВВП країни становив 287 млрд євро, а реальний ВВП – 218 млрд євро. Розрахуйте величину й абсолютний приріст реального ВВП поточного року, якщо відомо, що дефлятор ВВП збільшився на 11 %, а номінальний ВВП зростає до 315 млрд євро.

Задача 7. У поточному році номінальний ВВП країни становитиме 219 млрд дол. США, дефлятор ВВП – 117 %. Розрахуйте темпи зростання та темпи приросту поточного року, якщо відомо, що в базовому році номінальний ВВП становив 179 млрд дол. США, а дефлятор ВВП – 110 %.

1.5. Проблемні завдання

Завдання 1. Чи зміниться ВВП України, якщо турист з Італії вип'є в Київському ресторані "Українські страви" бокал білого іспанського вина? Відповідь обґрунтуйте.

Завдання 2. На території Польщі працюють спеціалісти з України. Чи скорочується ВВП Польщі через те, що вони пересилають значну частину своїх заробітків додому? Поясніть ситуацію.

Завдання 3. Припустимо, ви купили торік нову машину. Якщо вам її необхідно продати в цьому році, ВВП країни збільшиться або зменшиться? Поясніть хід відповіді.

1.6. Напишіть есе на одну із запропонованих тем

1. Проблема тіньової економіки в Україні та її вплив на економічний розвиток і його показники.
2. Вплив держави на регулювання макроекономічних процесів.
3. Динаміка ВВП України.

1.7. Запитання для самодіагностики

1. Чому крива попиту має низхідний характер?
2. Сформулюйте сутність методу доданої вартості.
3. Побудуйте схему ВВП за доходами й видатками.
4. Які показники використовують для оцінки рівня життя?
5. Що таке трансфертні платежі та чи включаються вони до розрахунків ВВП?
6. Чому ВВП є основним показником макроекономіки?
7. Відтворіть схему взаємозв'язків показників, що пов'язані з ВВП.
8. Які агреговані показники характеризують економічне зростання?

Тема 2. Модель сукупного попиту та сукупної пропозиції. Споживання, заощадження та інвестиції

- 2.1. Сутність сукупного попиту й основні фактори, що впливають на динаміку сукупного попиту.
- 2.2. Сукупна пропозиція та її динаміка.
- 2.3. Модель "сукупний попит – сукупна пропозиція" як базова модель економічної рівноваги.
- 2.4. Класична модель макроекономічної рівноваги.
- 2.5. Споживання та заощадження.

2.6. Інвестиції та фактори інвестування. Визначення прибутковості інвестиційних проектів.

2.7. Моделі мультиплікатора й акселератора.

Література: [2; 5; 6; 30].

Метою теми є формування у студентів компетентності щодо аналізу понять сукупного попиту та пропозиції, макроекономічної рівноваги; щодо аналізу споживання й заощаджень домогосподарств, а також вмінь і навичок з визначення коефіцієнтів і факторів доходу домогосподарств; заощаджень й інвестицій, а також уміння й навички з визначення прибутковості інвестиційних проектів.

2.1. Для кожного базового терміна підберіть відповідне йому визначення (табл. 2.1)

Таблиця 2.1

Основні категорії і поняття

№ п/п	Базовий термін	Літера	Визначення
1	2	3	4
1	Сукупний попит	А	такий стан економіки, за якого сукупні видатки дорівнюють сукупним доходам, або величина сукупного попиту дорівнює величині сукупної пропозиції
2	Макроекономічна рівновага	Б	сума всіх видатків макроекономічних суб'єктів (населення, підприємств, держави й зовнішнього сектора – закордону) на придбання кінцевих товарів і послуг, які створені в національній економіці
3	Крива сукупної пропозиції	В	це обсяг товарів і послуг, що фірми готові продавати при кожному можливому рівні цін, часто використовується як синонім валового внутрішнього продукту
4	Сукупна пропозиція	Г	лінія, що показує, який обсяг реального національного виробництва підприємці згодні продавати при кожному можливому рівні цін в економіці
5	Крива сукупного попиту	Д	це коефіцієнт, що показує залежність зміни доходу від зміни автономних інвестицій

1	2	3	4
6	Мультиплікатор інвестицій	Е	лінія, що показує величину реальних видатків всіх макроекономічних суб'єктів для кожного можливого рівня цін і демонструє зворотну залежність між загальним рівнем цін і реальним обсягом національного виробництва
7	Споживання домогосподарств	Є	це частина доходу, що не споживається зараз, або відстрочене (відкладене) споживання
8	Інвестиції	Ж	це видатки домогосподарств на споживчі товари й послуги
9	Заощадження домогосподарств	З	це графік фактичного розподілу доходів між родинами з різним статком у порівнянні з рівномірним розподілом
10	Заощадження	И	це частина доходу, що не споживається зараз, або відстрочене (відкладене) споживання
11	Крива Лоренца	І	це довгострокові вкладення державного або приватного капіталу в економіку з метою одержання прибутку

2.2. Тестові завдання

1. Зрушення кривої сукупної пропозиції вліво відображає:

- а) підвищення рівня цін і реального обсягу ВВП одночасно;
- б) підвищення рівня цін і зниження реального обсягу ВВП одночасно;
- в) підвищення рівня цін через відсутність зростання реального обсягу ВВП;
- г) зниження рівня цін і зростання реального обсягу ВВП.

2. До нецінових факторів сукупного попиту відносять:

- а) ефект процентної ставки;
- б) ефект багатства;
- в) зміни в споживчих видатках;
- г) динаміка дотацій і оподаткування.

3. Кейнсіанський відрізок кривої сукупної пропозиції характеризується тим, що:

- а) приріст виробництва супроводжується ростом рівня цін;
- б) існує наявність невикористаних трудових, матеріальних і виробничих ресурсів, а економіка перебуває в стані депресії;

- в) економіка досягла потенційного обсягу виробництва;
- г) правильної відповіді немає.

4. Якщо ціни на імпортні товари знизилися, то найімовірніше, це викличе:

- а) скорочення сукупного попиту;
- б) зростання сукупної пропозиції;
- в) зростання сукупного попиту та сукупної пропозиції;
- г) скорочення сукупної пропозиції.

5. Класичний відрізок кривої сукупної пропозиції:

- а) має позитивний нахил;
- б) представляє вертикальну лінію;
- в) представляє горизонтальну лінію;
- г) правильної відповіді немає.

6. Крива сукупної пропозиції виражає відношення між:

- а) рівнем цін і спожитим реальним ВВП;
- б) рівнем цін і виробленим реальним ВВП;
- в) рівнем цін, за яким покупці бажають купувати, а виробники – продавати товари та послуги;
- г) виробленим і спожитим реальним ВВП.

7. Збільшення сукупного попиту призведе до зростання рівноважного ВВП і рівня цін, якщо зсув сукупного попиту відбувається на:

- а) кейнсіанському відрізку кривої AS;
- б) проміжному відрізку кривої AS;
- в) класичному відрізку кривої AS;
- г) на будь-якому відрізку кривої AS.

8. Попит сектору "закордон", як складова сукупного попиту, не залежить від:

- а) обмінного курсу вітчизняної валюти;
- б) співвідношення сукупного попиту в межах країни та за кордоном;
- в) умов обміну;
- г) граничної схильності до експорту.

9. Попит держави як складова сукупного попиту залежить від:

- а) кон'юктурних коливань економіки;
- б) умов обміну;
- в) політики уряду;
- г) витрат державного бюджету за поточний рік.

10. Функція сукупного попиту:

- а) відображає рівновагу на ринках товарів і послуг за різних рівнів цін;
- б) є сумою індивідуальних функцій попиту на товари та послуги;
- в) зростає стосовно рівня цін;
- г) визначає, що сума споживчого й інвестиційного попиту – висхідна функція від рівня цін.

11. Гранична схильність до споживання – це:

- а) відношення сукупного споживання до сукупного доходу;
- б) зміна в споживчих видатках, викликана зміною доходу;
- в) відношення приросту споживчих видатків до одиниці приросту доходу;
- г) крива, що характеризує величину споживання.

12. Згідно з кейнсіанською теорією обсяг споживчих видатків у країні залежить, насамперед, від:

- а) місця проживання споживача;
- б) віку членів родини;
- в) рівня національного доходу;
- г) рівня доходу, яким розпоряджається родина.

13. Сформульований Д. Кейнсом основний психологічний закон поведінки споживача визначається як:

- а) з ростом доходу споживач збільшує своє споживання, але не в тій же мірі, в якій зростає дохід;
- б) з ростом доходу споживач збільшує своє споживання тією ж мірою, в якій зростає дохід;
- в) з ростом доходу споживач купує більше дорогих товарів;
- г) взагалі цей закон не пов'язаний зі споживанням.

14. У кейнсіанській функції споживання $C = C_0 + c'Y_d$:

- а) C_0 – це автономне споживання, що характеризує мінімальний рівень споживання, необхідний людям;
- б) c' – це гранична схильність до споживання;
- в) Y_d – це дохід у розпорядженні;
- г) всі відповіді правильні.

15. Споживчі видатки змінилися з 120 до 200 греш. од., дохід змінився від 100 до 200 греш. од. За цих умов гранична схильність до споживання дорівнює:

- а) 1,0;
- б) 0,8;

в) 0,6;

г) 0,4 .

16. Припустимо, в країні А живуть 100 сімей. Одна половина сімей має граничну схильність до споживання, яка дорівнює $\frac{1}{2}$, а друга – $\frac{3}{4}$. Якщо дохід, яким можуть розпоряджатися сім'ї, збільшиться на 10 000 євро і весь приріст доходу приходиться на першу половину сімей, то сукупні витрати на споживання зростуть на:

а) 5 000 євро;

б) 2 500 євро;

в) 7 500 євро;

г) витрати на споживання не зростуть.

17. Середня схильність до споживання – це:

а) частка споживчих витрат, динаміка й обсяг яких залежать від доходу;

б) виражена у відсотках доля річного доходу, яка направляється на споживання;

в) крива, яка характеризує величину споживчих витрат за відповідного рівня доходу;

г) рівень доходу, яким розпоряджається сім'я.

18. За класичною теорією для стимулювання заощаджень необхідно:

а) зниження податків на доходи;

б) зростання відсоткової ставки;

в) збільшення обсягу допомоги дітям;

г) підвищення премій на заощадження, які спрямовують на будівництво.

19. Яка із залежностей відповідає реальному процесові економічного життя:

а) високі граничні податкові ставки на доходи корпорацій та особисті доходи сприяють інвестиціям;

б) у періоди, коли спостерігаються високі показники безробіття, нові робочі місця не створюються;

в) частка інвестицій у ВВП і темпи зростання продуктивності праці перебувають в оберненій залежності;

г) є тісний прямий зв'язок між частиною ВВП, що спрямовується на інвестиції, й темпами зростання продуктивності праці?

20. Функція споживання визначається за формулою $C = 30 + 0,2 Y$.
Дохід кінцевого використання, порівняно з попереднім роком, знизився на 100 грош. од. На скільки зменшилося споживання за цієї умови (грош. од.):

- а) 50;
- б) 20;
- в) невизначену величину;
- г) 30.

21. Бажання людини зберігати частину доходу обумовлене:

- а) необхідністю мати резерв на "чорний день" і прагненням забезпечити свою старість, залишити спадщину;
- б) бажанням забезпечити себе доходом у формі відсотка й прагненням насолоджуватися почуттям незалежності;
- в) наміром забезпечити необхідні гроші для комерції й простою скнарністю;
- г) усі відповіді правильні.

22. Гранична схильність до заощадження – це:

- а) відношення сукупного заощадження до сукупного доходу;
- б) зміна в сумі заощаджень, викликана зміною доходу;
- в) відношення приросту суми заощаджень до одиниці приросту доходу;
- г) крива, що характеризує величину споживчих видатків за відповідного рівня доходу.

23. Яким має бути приріст інвестицій за $MPS = 0,5$, щоб забезпечити приріст доходу 2 000 грош. од.:

- а) 2 000;
- б) 1 000;
- в) 500;
- г) 400?

24. Зв'язок між граничною схильністю до споживання та граничною схильністю до заощаджень виявляють у тому, що:

- а) їхня сума дорівнює 1;
- б) відношення між ними характеризує середню схильність до споживання;
- в) їхня сума дорівнює 0;
- г) їхня сума дорівнює доходу.

25. Якщо фірма бере кредит під 10 % річних, то який із наведених далі проєктів є неприбутковим:

- а) очікувана норма прибутку 12 %;
- б) очікувана норма прибутку 11 %;
- в) очікувана норма прибутку 10,5 %;
- г) очікувана норма прибутку 9 %?

26. Що належить до інвестицій:

- а) купівля облігацій;
- б) купівля акцій;
- в) дохід, отриманий за деякий період, але не використаний на споживання;
- г) усі відповіді правильні?

27. Якщо обсяг доходу зменшиться, то, за інших однакових умов:

- а) зростуть і споживання, і збереження;
- б) споживання зросте, збереження зменшаться;
- в) споживчі витрати зменшаться, збереження зростуть;
- г) зменшаться і споживання, і збереження?

28. Якщо реальна відсоткова ставка збільшиться, то:

- а) крива попиту на інвестиції зсунеться праворуч;
- б) крива попиту на інвестиції зсунеться ліворуч;
- в) інвестиційні витрати скоротяться;
- г) усі відповіді неправильні?

29. Функція заощадження визначається за формулою $S = -30 + 0,35 Y$.

Дохід кінцевого використання, порівняно з попереднім роком, зменшився на 100 грош. од. За цієї умови заощадження скоротились на (грош. од.):

- а) 30;
- б) 20;
- в) 35;
- г) невизначену величину.

30. Функція заощаджень $S = 0,1 Y - 20$, інвестиційний попит $I = 100$. Рівноважний обсяг національного доходу становить:

- а) 1 200;
- б) 120;
- в) 20;
- г) 100.

2.3. Визначте, яке з положень правильне, а яке помилкове.

Відповідь поясніть

1. Сукупна пропозиція показує обсяг товарів і послуг, що фірми готові продавати щодо кожного можливого рівня цін, часто використовується як синонім валового внутрішнього продукту.

2. Макроекономіка оперує агрегованими показниками.

3. Ціни на різні товари й послуги зведені до єдиної сукупної ціни й представлені як загальний рівень цін.

4. Крива сукупного попиту показує величину реальних видатків всіх макроекономічних суб'єктів для кожного можливого рівня цін і демонструє зворотну залежність між загальним рівнем цін (P) і реальним обсягом національного виробництва (Y).

5. В основному до нецінових факторів пропозиції належать ті, які викликають зміни в споживчих витратах.

6. Крива сукупної пропозиції показує, який обсяг реального національного виробництва підприємці згодні провадити за кожного можливого рівня цін в економіці.

7. У довгостроковому періоді номінальні ціни, заробітна плата, ставка відсотка є постійними, тобто не змінюються.

8. Поводження економіки в довгостроковому періоді описує класична модель. Класики доводять, що через зміну цін на товари й послуги ціни на ресурси змінюються в тій же пропорції.

9. Поводження економіки в довгостроковому періоді описує класична модель. Класики доводять, що через зміну цін на товари й послуги ціни на ресурси змінюються в тій же пропорції.

10. Домогосподарство – це об'єднання членів однієї родини, які спільно займаються господарською діяльністю й мають загальний бюджет. Домогосподарство не може складатися з однієї людини.

11. На домогосподарства припадає основна частка споживчих видатків.

12. Заощадження – це відстрочене (відкладене) споживання.

13. На розподіл доходу домогосподарства впливає тільки величина особистого розташовуваного доходу – чим він більше, тим більше й споживання.

14. Крива Лоренца – це графік фактичного розподілу доходів між родинами з різним статком у порівнянні з рівномірним розподілом. Вона будується шляхом нанесення показників сумарного відсотка населення (наприклад, родин) і сумарного відсотка доходу, починаючи від найнижчого й закінчуючи максимально високим.

15. Споживання перебуває в прямої залежності від величини доходу. Ця залежність називається функцією споживання.

16. Середня схильність до споживання (APC – average propensity to consume) – частка розташовуваного доходу, що домашні господарства витрачають на споживчі товари й послуги.

17. Гранична схильність до споживання (MPC – marginal propensity to consume) прямо залежить від середньої схильності до споживання (APC – average propensity to consume).

18. Основними формами заощадження є тільки банківські вклади.

19. Норма доходу – це той дохід, який можна одержати, вклавши гроші в певну форму заощаджень.

20. Інвестиційний попит підприємств складається з попиту на відновлення зношеного капіталу й попиту на збільшення капіталу.

21. Ставка відсотка – це ціна позикових коштів на грошовому ринку.

22. Інвестиції вигідні тільки до того моменту, поки ставка відсотка дорівнює очікуваній нормі чистого прибутку.

23. Держава може змінювати ставку відсотка й тим самим регулювати в необхідному напрямку рівень видатків на інвестиції.

24. Автономними інвестиціями називають утворення нового капіталу, незалежного від норми відсотка або рівня національного доходу.

25. Інвестиції не впливають на сукупний попит.

2.4. Задачі

Задача 1. Чисельність населення країни становить 35 млн осіб. Із них 10 млн осіб – діти до 16 років, 14 млн осіб вибули зі складу робочої сили, 1 млн осіб – безробітні і 0,2 млн осіб – працівники, які зайняті неповний робочий день. Визначте величину робочої сили та рівень безробіття.

Приклад розв'язання задачі 1

Величина робочої сили = $35 - 10 - 14 = 11$ (млн осіб).

Рівень безробіття = $(1 / 11) \times 100 \% = 9,09 \%$.

Дані про зайнятих неповний робочий день є надлишковими для цієї задачі.

Задача 2. Вартість інвестиційного проекту з реконструкції стадіону склала 500 млн грн, норма прибутку – 30 %, податок на прибуток – 25 %. Номінальна відсоткова ставка дорівнює 12 %, темп інфляції – 6 %. Визначте очікуваний чистий прибуток.

Приклад розв'язання задачі 2

Сума очікуваного прибутку від реалізації проекту реконструкції складає: $500 \times 0,3 = 150$ млн грн.

У свою чергу, сума податків на очікуваний прибуток: $150 \times 0,25 = 37,5$ млн грн.

Безподатковий очікуваний прибуток: $150 - 37,5 = 112,5$ млн грн.

Реальна відсоткова ставка дорівнює: $12 - 6 = 6 \%$.

Вартість кредиту на реконструкцію: $500 \times 0,06 = 30$ млн грн.

Очікуваний чистий прибуток від реалізації проекту складає: $112,5 - 30 = 82,5$ млн грн.

Очікувана норма чистого прибутку: $82,5 / 500 = 0,165$, або 16,5 %.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 3. Нижче наведені дані про обсяги сукупної пропозиції:

Рівень цін	Вироблений реальний ВВП
270	2 500
250	2 500
200	2 000
185	1 800
140	1 400
115	1 000
115	700
115	500
100	0

Необхідно визначити:

в яких межах змінюється обсяг реального ВВП на кейнсіанському відрізку кривої сукупної пропозиції;

в яких межах змінюється рівень цін та обсяг реального ВВП на класичному відрізку кривої сукупної пропозиції;

в яких межах змінюється обсяг реального ВВП на проміжному відрізку кривої сукупної пропозиції?

Побудуйте криву сукупної пропозиції.

Задача 4. Безподатковий дохід населення Німеччини становить 180 млрд євро, автономне споживання – 28 млрд євро, споживчі витрати – 186 млрд євро. Обчисліть середню схильність до споживання.

Задача 5. У рамках приватної закритої економіки дохід – 500 млрд грн, амортизація – 120 млрд грн, нерозподілений прибуток – 30 млрд грн. Обчисліть особистий наявний дохід.

Задача 6. Обчисліть приріст споживання згідно з гіпотезою життєвого циклу за умов, що дохід збільшився на 30 млрд грн, майно – на 8 млрд грн. При цьому гранична схильність до споживання з поточного доходу – 0,7; а гранична схильність до споживання з майна становить 0,25.

Задача 7. Нехай інвестиційна функція задана рівнянням: $I = 1\,000 - 20r$, де r – реальна ставка відсотка. Номінальна ставка відсотка дорівнює 5 %, темп інфляції складає 1 %. Чому дорівнює обсяг інвестицій?

2.5. Проблемні завдання

Завдання 1. З якими відомими вам моделями інвестицій узгоджується твердження: "Інвестиційні витрати визначаються оптимізмом чи песимізмом інвесторів"?

Завдання 2. На базі простішої функції заощадження побудуйте їх графічну залежність від наявного доходу. Визначте, в чому відмінності графічних інтерпретацій споживань і заощаджень? Відповідь обґрунтуйте.

Завдання 3. На базі простішої функції споживання побудуйте їх графічну залежність від наявного доходу. Яку роль при цьому відіграє бісектриса? Відповідь обґрунтуйте.

2.6. Напишіть есе на одну із запропонованих тем

1. Взаємозв'язок заощаджень й інвестицій в економіці.
2. Вплив держави на структуру споживання домогосподарств.
3. Фактори, що впливають на макроекономічну рівновагу.

2.7. Запитання для самодіагностики

1. Чому крива попиту має нисхідний характер?
2. Яку залежність описує закон сукупного попиту?
3. Чи впливає зміна грошової маси на сукупний попит?
4. Охарактеризуйте відрізки кривої сукупної пропозиції.
5. Яка залежність між доходами, витратами та споживанням?
6. Визначте поняття: середня та гранична схильність до споживання; середня та гранична схильність до заощадження. Пригадайте відповідні формули.
7. Що таке нестабільність інвестицій?
8. Який вплив на мультиплікативний ефект здійснює інфляція?

Тема 3. Держава в макроекономіці: фіскальна, монетарна політика держави, політика економічного зростання

- 3.1. Сутність, цілі, інструменти та види фіскальної політики.
- 3.2. Податково-бюджетний механізм як основний засіб здійснення фіскальної політики.
- 3.3. Державний борг: причини, структура, наслідки.
- 3.4. Монетарна політика. Механізм функціонування грошового ринку.
- 3.5. Банківська система. Види банків і їх функції.
- 3.6. Циклічні коливання й економічне зростання.
- 3.7. Економічна динаміка.

Література: [2; 5; 6; 30].

Метою вивчення теми є формування у студентів компетентності усвідомлення ролі держави як суб'єкта макроекономічного регулювання, а також умінь і навичок з використання механізму фіскальної й грошової політики.

3.1. Для кожного базового терміна підберіть відповідне йому визначення (табл. 3.1)

Таблиця 3.1

Основні категорії та поняття

№ п/п	Базовий термін	Літера	Визначення
1	2	3	4
1	Вбудовані стабілізатори економіки	А	сучасна концепція макроекономічного регулювання економіки, що здійснюється за допомогою стимулювання інвестицій і виробництва, стримування інфляції
2	Державний бюджет	Б	це економічний механізм, що автоматично реагує на зміну економічної кон'юнктури
3	Державне регулювання економіки	В	відображає план отриманих надходжень і здійснюваних видатків
4	Монетарна (грошово-кредитна) політика	Г	це цілеспрямована діяльність держави зі створення правових, економічних і соціальних передумов, необхідних для найбільш ефективного функціонування ринкового механізму й мінімізації його негативних наслідків
5	Фіскальна (бюджетно-податкова) політика	Д	це комплекс заходів у сфері грошового обігу й кредиту, спрямованих на регулювання економічного зростання, утримання інфляції й забезпечення стабільності грошової одиниці країни, забезпечення зайнятості населення й вирівнювання платіжного балансу
6	Економіка пропозиції	Е	це сукупність форм і коштів державного впливу на економіку через оподаткування, формування обсягу й структури державних витрат з метою забезпечення належного рівня зайнятості, запобігання й обмеження інфляції й згубного впливу циклічних коливань
7	Фактичний бюджет	Є	це умовний бюджет, у якому надходження й видатки визначаються на базі пропозиції, що економіка функціонує в умовах повної зайнятості
8	Структурний бюджет	Ж	відображає фактично отримані надходження й здійснені видатки

1	2	3	4
9	Фактичний дефіцит	З	це перевищення витрат держави над його доходами в умовах повної зайнятості
10	Структурний дефіцит	И	це перевищення витрат держави над його доходами
11	Циклічний дефіцит	І	це різниця між фактичними й структурним бюджетними дефіцитами

3.2. Тестові завдання

1. *Державний борг – це сума попередніх:*

- а) бюджетних дефіцитів;
- б) державних витрат;
- в) бюджетних надлишків за відрахуванням бюджетних дефіцитів;
- г) бюджетних дефіцитів за відрахуванням бюджетних надлишків.

2. *Якщо уряд щорічно буде прагнути до збалансованого бюджету, то цей бюджет:*

- а) буде сприяти послабленню інфляції;
- б) буде стимулювати сукупний попит;
- в) буде посилювати коливання у межах економічного циклу;
- г) буде вирівнювати коливання у межах економічного циклу?

3. *Відносні витрати з обслуговування державного боргу вимірюються:*

- а) відношенням суми відсоткових сплат за боргом до обсягу ВВП;
- б) сумою державного боргу;
- в) відношенням розміру боргу до обсягу ВВП;
- г) сумою відсоткових сплат за боргом.

4. *Значний бюджетний дефіцит дозволяє:*

- а) збільшити ставку відсотка, підвищити міжнародну цінність національної валюти та збільшити обсяг чистого експорту;
- б) зменшити ставку відсотка, знизити міжнародну цінність національної валюти та збільшити обсяг чистого експорту;
- в) збільшити ставку відсотка, знизити міжнародну цінність національної валюти та збільшити обсяг чистого експорту;
- г) збільшити ставку відсотка, підвищити міжнародну цінність національної валюти та зменшити обсяг чистого експорту.

5. *За інших рівних умов великий бюджетний дефіцит у період повної зайнятості призводить до:*

- а) скорочення міжнародної цінності національної валюти;
- б) інфляції, обумовленої зростанням витрат;
- в) зростання реальної відсоткової ставки;
- г) зниження реальної відсоткової ставки.

6. *Дефіцит державного бюджету утворюється, коли:*

- а) сума податкових надходжень скорочується;
- б) витрати держави зменшуються;
- в) сума активів держави перевищує розміри її зобов'язань;
- г) сума витрат держави перевищує суму податкових надходжень.

7. *Однією з реальних проблем державного боргу є:*

- а) зростання долі заощаджень на всіх рівнях доходу кінцевого використання;
- б) зростання стимулів підвищення ефективності виробництва;
- в) відтік частини національного продукту за межі країни;
- г) зменшення диференціації у доходах населення.

8. *Урядова політика в галузі витрат і оподаткування називається:*

- а) монетарною політикою;
- б) політикою розподілу доходів;
- в) політикою, заснованою на кількісній теорії грошей;
- г) фіскальною політикою.

9. *Маніпуляції з державними витратами і податками для досягнення рівноважного рівня доходу та виробництва належать до:*

- а) політики, яка заснована на кейнсіанській функції споживання;
- б) політики, орієнтованої на дефляційний розрив;
- в) кейнсіанської фіскальної політики;
- г) кредитної політики.

10. *Дефіцит державного бюджету виникає, коли:*

- а) доходи держави перевищують витрати;
- б) витрати держави перевищують доходи;
- в) доходи держави не дорівнюють ВВП;
- г) держава має зовнішній борг.

11. *Норма обов'язкових резервів:*

- а) вводиться як засіб, що охороняє від вилучення вкладів;
- б) складає середню величину маси грошей, необхідну для задоволення потреб населення;

- в) зараз не використовується;
- г) вводиться, насамперед, як засіб обмеження грошової маси.

12. Сукупність усіх комерційних банків надає гроші у позику, створюючи поточні рахунки. У результаті грошова маса:

- а) зростає на величину більшу, ніж загальна сума депозитів;
- б) не змінюється;
- в) зменшується на загальну величину готівкових грошей і банківських депозитів;
- г) збільшується на величину меншу, ніж загальна сума депозитів.

13. Загальна грошова маса зростає кожного разу, коли комерційні банки:

- а) збільшують свої вклади у Національному банку;
- б) вилучають частину своїх грошей у Національному банку;
- в) зменшують свої зобов'язання за поточними рахунками, сплачуючи готівкові чи безготівкові гроші по внесках;
- г) збільшують обсяги позик, які надаються населенню.

14. У банку X, який є одним з багатьох банків, знаходиться депозит величиною 10 000 дол. США. Норма обов'язкових резервів – 25 %. Цей депозит здатний збільшити суму наданих позик на:

- а) 25 000 дол. США;
- б) невизначену величину;
- в) 10 000 дол. США;
- г) 7 500 дол. США.

15. Надлишкові резерви комерційного банку складаються з:

- а) активів, які не є грошима, але за необхідності можуть швидко перетворюватись на гроші;
- б) різниці між величиною фактичних резервів і величиною обов'язкових резервів;
- в) різниці між величиною активів і сумою внесків за поточними рахунками;
- г) грошових і "майже грошових" активів, які зберігаються у банку та перевищують обсяг банківських депозитів.

16. Через збільшення норми обов'язкових резервів з 20 до 30 % з'ясувалося, що система комерційних банків відчуває нестачу резервів у розмірі 60 млн доларів США. Якщо суму резервів збільшити неможливо, то грошову масу слід скоротити на:

- а) 180 млн дол. США;

- б) 350 млн дол. США;
- в) 60 млн дол. США;
- г) 200 млн дол. США.

17. *Максимально можливе збільшення суми безстрокових внесків дорівнює:*

- а) надлишковим резервам, поділеним на величину грошового мультиплікатора;
- б) різниці між активами та зобов'язаннями плюс власний капітал;
- в) різниці між фактичними резервами та надлишковими резервами;
- г) надлишковим резервам, помноженим на величину грошового мультиплікатора.

18. *Яке з наведених тверджень є неправильним:*

- а) фактичні резерви комерційного банку дорівнюють надлишковим резервам плюс обов'язкові резерви;
- б) банківські активи плюс власний капітал дорівнюють зобов'язанням;
- в) власний капітал дорівнює різниці між сумами активів і зобов'язань;
- г) окремих комерційний банк може надавати позики обсягом, який дорівнює величині надлишкових резервів?

19. *Банк надає позику, одну частину якої позичальник отримує у вигляді готівкових грошей, а другу – у формі чекових депозитів. Максимальна величина, на яку банківська система може збільшити грошову пропозицію, в результаті цього:*

- а) залишиться незмінною незалежно від того, в якому вигляді надається позика;
- б) зросте, тому що сума резервів, які передаються іншим банкам, збільшиться і загальна сума займів зросте;
- в) скоротиться, тому що сума резервів, які передаються іншим банкам, зменшиться через те, що частина позики отримана у вигляді готівки;
- г) скоротиться, тому що частина позики надається у вигляді чекових депозитів.

20. *У якому випадку ми маємо справу з емісією готівкових грошей:*

- а) один з векселів, який куплений Національним банком, викуповується трасом;
- б) Національний банк купує в держави казначейські зобов'язання та платить готівкою;

в) службовець знімає в банку зі свого рахунку заробітну плату готівкою;

г) тільки-но надруковані банкноти надійшли з друкарень до Національного банку?

21. Держава регулює ринок за допомогою:

а) оподаткування;

б) інвестицій;

в) субсидій;

г) всі відповіді правильні.

22. Ефект мультиплікатора державних видатків й ефект мультиплікатора податків супроводжують:

а) грошово-кредитну політику держави;

б) бюджетно-податкову політику держави;

в) торговельну політику держави;

г) міжнародну політику держави.

23. Держава проводить політику "дешевих грошей", коли в економіці країни спостерігається:

а) економічне зростання;

б) криза й безробіття;

в) пік, тому що в цей період економіка має потребу у великій кількості грошей;

г) низький рівень середньої заробітної плати.

24. Якщо національний банк купує велику кількість державних цінних паперів у населення, то:

а) загальна маса грошей на руках у населення збільшиться;

б) поточні рахунки комерційних банків зменшаться;

в) дисконтна ставка й обсяг позик національного банку зростають;

г) дисконтна ставка скорочується.

25. Податкова політика, що працює на основі "вбудованих стабілізаторів економіки":

а) дискреційна;

б) недискреційна;

в) стимулююча;

г) стримуюча.

26. Що з наведеного відноситься до прямих методів державного регулювання економіки:

а) кредитно-грошові методи;

- б) бюджетно-податкові методи;
- в) цільове фінансування держави;
- г) прискорена амортизація.

27. До вбудованих автоматичних стабілізаторів економіки належать:

- а) прогресивний прибутковий податок;
- б) субсидії фермерам;
- в) допомога безробітним;
- г) всі відповіді правильні.

28. Крива Лафера:

- а) завжди використовується на практиці;
- б) демонструє загальну закономірність, пов'язану з існуванням межі зростання ставок податків;
- в) має теоретичне значення;
- г) правильні відповіді б і в.

29. Щорічно збалансований урядом бюджет буде:

- а) сприяти послабленню інфляції;
- б) стимулювати сукупний попит;
- в) посилювати коливання в межах економічного циклу;
- г) вирівнювати коливання в межах економічного циклу.

30. Антиінфляційна фіскальна політика передбачає:

- а) зростання податків і рівня державних витрат;
- б) підвищення рівня оподаткування та зменшення державних витрат;
- в) зменшення як державних витрат так і податкових надходжень;
- г) зниження податків і рівня державних витрат.

3.3. Визначте, яке з положень правильне, а яке помилкове.

Відповідь поясніть

1. Цілі фіскальної політики: стабільний економічний ріст; повна зайнятість ресурсів; стабільний рівень цін; збалансований бюджет.

2. Держава встановлює податки й пільги, регулює грошовий обіг і систему кредитування, створює умови для ефективного використання обмежених ресурсів.

3. Уряд з метою стабілізації економіки змінює величину доходів або витрат державного бюджету, які є мірами фіскальної політики.

4. Інструменти фіскальної політики – державні закупівлі товарів і послуг; податки; трансферти.

5. Залежно від фази циклу, у якій перебуває економіка країни, застосовують стимулюючу або стримуючу фіскальну політику.

6. Стимулююча фіскальна політика спрямована на гальмування ділової активності з метою боротьби з інфляцією.

7. Дискреційна фіскальна політика не впливає на державний бюджет.

8. Мультиплікатор збалансованого бюджету визначається як відношення між приростом ВВП і приростом державного бюджету.

9. Вбудовані стабілізатори економіки – це економічний механізм, що автоматично реагує на зміну економічної кон'юнктури.

10. Заходи фіскальної політики не пов'язані з державним бюджетом.

11. Фактичний дефіцит бюджету – це перевищення витрат держави над його доходами.

12. Інструменти грошово-кредитної політики – це конкретні дії Центрального банку, спрямовані на зміну маси грошей і рівня відсоткової ставки.

13. Державний бюджет – відображає план отриманих надходжень і здійснюваних видатків.

14. Монетарна політика – це комплекс заходів у сфері грошового обігу й кредиту, спрямованих на регулювання економічного зростання, утримання інфляції й забезпечення стабільності грошової одиниці країни, забезпечення зайнятості населення й вирівнювання платіжного балансу.

15. На практиці фіскальні й монетарні заходи не можуть застосовуватися одночасно.

16. Держава проводить політику "дешевих грошей", коли в економіці країни спостерігається економічне зростання.

17. Якщо національний банк купує велику кількість державних цінних паперів у населення, то загальна маса грошей на руках у населення збільшиться.

18. Податкова політика, що працює на основі "вбудованих стабілізаторів економіки" є дискреційною.

19. До вбудованих автоматичних стабілізаторів економіки належить прогресивний прибутковий податок.

20. Крива Лафера демонструє загальну закономірність, пов'язану з існуванням межі зростання ставок податків.

21. Щорічно збалансований урядом бюджет буде сприяти послабленню інфляції.

22. Антиінфляційна фіскальна політика передбачає зростання податків і рівня державних витрат.

23. Державні заощадження – чисті податки мінус державне споживання.

24. Бюджетний профіцит – величина, на яку чисті податки перевищують державні закупівлі.

25. Викуп боргу – надання можливості країні викупити свої боргові зобов'язання на вторинному ринку цінних паперів.

3.4. Задачі

Задача 1. Величина обов'язкової норми резервів дорівнює 0,25. Обсяг депозитів у два рази більше за обсяг готівки. Розрахуйте грошовий мультиплікатор, враховуючи готівку.

Приклад розв'язання задачі 1

За формулою грошового мультиплікатора як відношення грошової маси до грошової бази, де C – обсяг готівки, D – обсяг депозитів, R – обсяг резервів, cr – коефіцієнт депонування, rr – обов'язкова норма резервування, спочатку в загальному виді, потім підставимо значення даних задачі:

$$M = \frac{C + D}{C + R} = \frac{C / D + 1}{C / D + rr} = \frac{cr + 1}{cr + rr} = \frac{C / 2C + 1}{C / 2C + 1 / 4} = \frac{1 / 2 + 1}{1 / 2 + 1 / 4} = 1,5 / 0,75 = 2.$$

Задача 2. Фактичний ВВП деякої країни у минулому році становив 3 800 млрд євро. На поточний рік уряд запланував збільшення ВВП до 4 300 млрд євро, щоб досягти його рівноважного потенційного значення. За останні роки гранична схильність до споживання в країні становила 0,78. На скільки необхідно збільшити державні витрати або зменшити податки, щоб економіка досягла рівноважного стану?

Приклад розв'язання задачі 2

Величина, на яку необхідно збільшити державні витрати, визначається за формулою мультиплікатора державних витрат і становить:

$$\Delta G = \frac{\Delta Y}{m_g} = \frac{4\,300 - 3\,800}{1 / (1 - 0,78)} = \frac{500}{4,54} = 110,13 \text{ млрд євро.}$$

Величина, на яку необхідно зменшити податки, щоб досягти рівноважного стану, визначається за формулою мультиплікатора податків:

$$\Delta T = -\frac{\Delta Y}{m_t} = -\frac{\Delta Y}{c' / (1 - c')} = -\frac{500}{0,78 / (1 - 0,78)} = -141,24 \text{ млрд євро.}$$

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 3. Пасив балансу комерційного банку містить такі етапі (в млн ум. грош. од.): внески до запитання – 1 000; строкові внески – 500, власний капітал – 200. Норматив мінімального резервного покриття за внесками до запитання дорівнює 30 %, за строковими внесками – 20 %.

а) на яку суму банк може збільшити кредити, якщо половина внесків до запитання буде переоформлена на строкові внески?

б) як зміниться ця сума, якщо власники строкових внесків на 40 % своїх депозитів придбають цінні папери в банку?

Задача 4. У 2006 році коефіцієнт депонування грошей становив 10 %, коефіцієнт фактичного резервування – 30 %, а грошова база – 200 млн грош. од. У 2008 році коефіцієнт депонування грошей дорівнював 20 %, коефіцієнт фактичного резервування не змінився, а грошова база збільшилась на 50 млн грош. од. Якщо пропозицією грошей керує механізм грошового мультиплікатора, то як вона змінилась за цей період?

Задача 5. Припустимо, що державні закупівлі дорівнюють 500, податкова функція має вигляд $T = 0,4 Y$, функція трансфертів $F = 0,2 Y$, рівень цін $P = 1$. Державний борг $D = 1\,000$ за відсотковою ставкою $R = 0,1$. Реальний обсяг виробництва дорівнює 2 000, а потенційний – дорівнює 2 500. Визначити: а) сальдо державного бюджету; б) величину структурного дефіциту держбюджету; в) величину циклічного дефіциту держбюджету.

Задача 6. Національну економіку описують такі дані:

$$C = 160 + 0,8 (Y - T); \quad I = 100 - 500 r; \quad M^d = (0,5 Y - 50 / r) P.$$

Державні видатки становлять 400, номінальна пропозиція грошей – 600, рівень цін – $P = 1$, а податки – $T = 200$. Визначте рівноважну відсоткову ставку r і рівень доходу Y .

3.5. Проблемні завдання

Завдання 1. Поясніть таке твердження: "Правильним поєднанням фіскальної та кредитно-грошової політики можна одночасно досягти й зниження безробіття, й придушення інфляції, та забезпечити економічне зростання. Відповідь обґрунтуйте.

Завдання 2. Чи завжди поточне значення профіциту бюджету може служити підставою для прийняття рішень щодо майбутньої економічної політики? Чи може служити такою підставою значення профіциту бюджету за повної зайнятості?

Завдання 3. Як вплине введення мита на імпорт в умовах фіксованого обмінного курсу й абсолютної мобільності капіталу? Відповідь обґрунтуйте за допомогою прикладів.

3.6. Напишіть есе на одну із запропонованих тем

1. Засоби здійснення фіскальної політики.
2. Особливості впливу держави на податково-бюджетний механізм.
3. Державний борг: причини, структура, наслідки.

3.7. Запитання для самодіагностики

1. Назвіть сутність, цілі, інструменти та види фіскальної політики.
2. Чому податково-бюджетний механізм вважається основним?
3. Назвіть причини державного боргу.
4. У чому полягає сутність механізму функціонування грошового ринку?
5. В чому суть монетарної політики?
6. Охарактеризуйте механізм функціонування грошового ринку.
7. Назвіть види банків і їх функції.
8. Як циклічні коливання впливають на економічне зростання?

Тема 4. Ринок праці. Безробіття та політика зайнятості. Інфляція

- 4.1. Ринок праці. Зайнятість і безробіття.
- 4.2. Державне регулювання зайнятості.
- 4.3. Інфляція: сутність, причини, основні види.
- 4.4. Макроекономічна політика у відкритій економіці.
- 4.5. Валютний ринок і валютний курс.
- 4.6. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Література: [2; 5; 6; 30].

Метою вивчення теми є набуття компетентності здатності до аналізу механізму функціонування ринку праці, а також умінь і навичок з визначення рівнів зайнятості й безробіття.

4.1. Для кожного базового терміна підберіть відповідне йому визначення (табл. 4.1)

Таблиця 4.1

Основні категорії та поняття

№ п/п	Базовий термін	Літера	Визначення
1	2	3	4
1	Економічно неактивне населення	А	це особи, які мають будь-яку оплачувану роботу, а також особи, які мають роботу, але не працюють через відпустку, хвороби, страйк або стихійне лихо
2	Зайняті	Б	це особи, які не вносяться до складу робочої сили
3	Безробіття	В	це соціально-економічне явище на ринку праці, за якого частина економічно активного населення не зайняті в процесі виробництва
4	Робоча сила	Г	особи, які не мають оплачуваної роботи або активно шукають роботу
5	Структурне безробіття	Д	включає зайняте населення й безробітних
6	Безробітні	Е	найчастіше ототожнюється з пошуком або очікуванням роботи

1	2	3	4
7	Фрикційне безробіття	Є	пов'язане з технологічними зрушеннями у виробництві, які змінюють структуру попиту на робочу силу
8	Природний рівень безробіття	Ж	виникає у випадку, якщо попит і пропозиція на робочу силу не збігаються
9	Повна зайнятість	З	фрикційне й структурне безробіття
10	Циклічне безробіття	И	це ситуація в економіці, за якої частка незайнятих становить 5 – 7 % від загальної чисельності робочої сили
11	Економічно активне населення	І	визначається загальним спадом виробництва, тобто проходженням економікою тих фаз економічного циклу, які характеризуються скороченням витратків й обсягів виробництва

4.2. Тестові завдання

1. *Повна зайнятість припускає:*

- а) відсутність циклічного безробіття;
- б) відсутність безробіття;
- в) 100 % зайнятість;
- г) рівновага на ринку праці.

2. *Якщо людина звільнилася з роботи за власним бажанням, то виникає безробіття:*

- а) фрикційне;
- б) структурне;
- в) циклічне;
- г) природне?

3. *Природний рівень безробіття визначається як сума (різниця) таких видів безробіття:*

- а) фактичне – циклічне;
- б) фрикційне – структурне;
- в) фрикційне + циклічне;
- г) всі відповіді правильні.

4. *Через природний рівень безробіття:*

- а) фактичний ВВП більше потенційного ВВП;
- б) фактичний ВВП менше потенційного ВВП;

- в) фактичний ВВП дорівнює потенційному ВВП;
- г) усі відповіді неправильні.

5. *Відповідно до неокласичної теорії попит на працю є функцією від:*

- а) номінальної зарплати;
- б) реальної зарплати;
- в) сукупного попиту;
- г) сукупної пропозиції.

6. *Що з переліченого належить до об'єктів на ринку праці:*

- а) заробітна плата;
- б) умови наймання;
- в) наймані працівники;
- г) трудові послуги?

7. *Попит на працю на макрорівні:*

- а) безпосередньо пов'язаний із пропозицією продукту, виробленого цією працею;
- б) залежить від рівня заробітної плати;
- в) співвідноситься з попитом на продукт, який виробляється цією працею;
- г) визначається попитом на засоби виробництва.

8. *У короткостроковому періоді через підвищення рівня цін зайнятість зростає, якщо:*

- а) збільшення номінальної заробітної плати відстає від зростання рівня цін;
- б) зростання реальної ставки заробітної плати відстає від середньої продуктивності праці;
- в) підвищується реальна ставка заробітної плати;
- г) сукупний попит перевищує сукупну пропозицію на класичному відрізку?

9. *За неокласичною теорією відновлення рівноваги на ринку праці відбувається за умови:*

- а) зростання номінальної заробітної плати;
- б) гнучкості ставок заробітної плати;
- в) державного втручання у функціонування ринку праці;
- г) зростання реальної заробітної плати.

10. *За кейнсіанською теорією повна зайнятість відбувається за умови:*

- а) зростання номінальної заробітної плати;
- б) гнучкості ставок заробітної плати;
- в) державного втручання у функціонування ринку праці;
- г) зростання реальної заробітної плати.

11. *За кейнсіанською теорією причиною циклічного безробіття є:*

- а) надмірна зарплата;
- б) недостатність сукупного попиту;
- в) низька зарплата;
- г) негнучкість ринку праці.

12. *Добровільне безробіття є елементом:*

- а) теорії гнучкого ринку праці;
- б) кейнсіанської теорії;
- в) класичної теорії;
- г) теорії раціональних очікувань.

13. *Крива Філіпса в короткостроковому періоді відображає:*

- а) обернену залежність між безробіттям й інфляцією;
- б) пряму залежність між безробіттям і зарплатою;
- в) пряму залежність між безробіттям й інфляцією;
- г) обернену залежність між безробіттям і зарплатою.

14. *Крива Філіпса в довгостроковому періоді відображає:*

- а) обернену залежність між безробіттям й інфляцією;
- б) пряму залежність між безробіттям і зарплатою;
- в) обернену залежність між безробіттям і зарплатою;
- г) незалежність безробіття від інфляції.

15. *Із кривої Філіпса у короткостроковому періоді випливає висновок:*

- а) зниження безробіття сумісне зі зниженням інфляції;
- б) безробіття й інфляція змінюються в протилежних напрямках;
- в) зростання інфляції є ціною зниження безробіття.

16. *Нерівність у доходах зумовлена такою причиною:*

- а) економічною нестабільністю;
- б) неоднаковими здібностями до праці;
- в) спадщиною від попередніх поколінь;
- г) економічним зростанням.

17. *Крива Лоренца відображає:*

- а) фактичний розподіл доходів;
- б) абсолютну рівність доходів;
- в) розподіл трансфертів;
- г) розподіл мінімальних доходів.

18. *Яке із наведених положень є правильним:*

- а) соціальне страхування компенсує втрати доходу від безробіття;
- б) пенсія за віком – це форма соціальної допомоги;
- в) програма громадських робіт є елементом політики експансії;
- г) безкоштовна освіта є елементом системи соціальних гарантій?

19. *Дохід, який отримує власник такого економічного ресурсу як капітал, називається:*

- а) рентою;
- б) заробітною платою;
- в) прибутком;
- г) відсотком.

20. *Дохід, який отримує власник такого економічного ресурсу як праця, називається:*

- а) рентою;
- б) заробітною платою;
- в) прибутком;
- г) відсотком.

21. *Заробітна плата є:*

- а) винагородою, яка дорівнює додатковому продукту;
- б) перетвореною формою вартості та ціни товару "робоча сила";
- в) винагородою за працю робітника;
- г) платою, яка дорівнює сумі виробленого робітником необхідного та додаткового продукту.

22. *Реальна заробітна плата – це:*

- а) сума грошей, яку отримує робітник після сплати податків;
- б) сума грошей, яку робітник отримує після процесу праці;
- в) кількість товарів і послуг, які потрібні робітнику для відтворення його робочої сили;
- г) кількість товарів і послуг, які може купити робітник на свою номінальну заробітну плату.

23. Рівень реальної заробітної плати відрізняється від номінальної на величину:

- а) податків;
- б) позичкового відсотка;
- в) споживчих витрат;
- г) правильної відповіді немає.

24. Функціями заробітної плати є:

- а) стимулююча (мотиваційна), відтворювальна, виробничо-технологічна;
- б) стимулююча (мотиваційна), розподільча, виробничо-технологічна;
- в) стимулююча, відтворювальна, розподільча;
- г) прогностична, мотиваційна.

25. Основними формами заробітної плати є:

- а) почасова, відрядна, тарифна;
- б) почасова, відрядна, відрядно-преміальна;
- в) штрафна;
- г) почасова, відрядна.

26. Циклічне безробіття:

- а) пов'язане з тим, що протягом певного часу в структурі попиту покупців і в технологіях відбуваються важливі зміни, які впливають на структуру загального попиту на робочу силу;
- б) пов'язане з пошуком або очікуванням роботи;
- в) пов'язане з економічними циклами розвитку економіки;
- г) пов'язане з особливостями відтворення в сільському господарстві, із сезонністю робіт.

27. Безробіття – це:

- а) соціально-економічне явище, за якого кількість грошових одиниць в обігу перевищує суму товарних цін, а також з'являються грошові одиниці, що не мають товарного покриття;
- б) соціально-економічне явище, за якого частина робочої сили (економічно активного населення) не зайнята у виробництві товарів і послуг;
- в) стійкі, якісні та кількісні зміни у виробництві, що супроводжуються зростанням його кінцевих результатів;
- г) сукупність соціально-економічних відносин між людьми з приводу забезпечення працездатного населення робочими місцями, формування, розподіл робітників для участі їх у суспільній праці та забезпечення розширеного відтворення робочої сили.

28. Структурне безробіття:

а) пов'язане з тим, що протягом певного часу в структурі попиту покупців і в технологіях відбуваються важливі зміни, які впливають на структуру загального попиту на робочу силу;

б) пов'язане з пошуком або очікуванням роботи;

в) пов'язане з економічними циклами розвитку економіки;

г) пов'язане з особливостями відтворення в сільському господарстві, із сезонністю робіт.

29. Фрікційне безробіття:

а) пов'язане з тим, що протягом певного часу в структурі попиту покупців та в технологіях відбуваються важливі зміни, які впливають на структуру загального попиту на робочу силу;

б) пов'язане з пошуком або очікуванням роботи;

в) пов'язане з економічними циклами розвитку економіки;

г) пов'язане з особливостями відтворення в сільському господарстві, із сезонністю робіт.

30. Зайнятість – це:

а) соціально-економічне явище, за якого кількість грошових одиниць в обігу перевищує суму товарних цін; з'являються грошові одиниці, що не мають товарного покриття;

б) соціально-економічне явище, за якого частина робочої сили (економічно активного населення) не зайнята у виробництві товарів і послуг;

в) стійкі, якісні та кількісні зміни у виробництві, що супроводжуються зростанням його кінцевих результатів;

г) сукупність соціально-економічних відносин між людьми з приводу забезпечення працездатного населення робочими місцями, формування, розподіл робітників для участі їх у суспільній праці та забезпечення розширеного відтворення робочої сили.

4.3. Визначте, яке з положень правильне, а яке помилкове.

Відповідь поясніть

1. Безробіття – це соціально-економічне явище на ринку праці, через яке частина економічно активного населення не зайнята в процесі виробництва.

2. Закон Оукена – якщо фактичний рівень безробіття вище природного на 1 %, те фактичний обсяг виробництва буде нижче потенційного на β % (розрив ВВП).

3. Добровільне безробіття – безробіття, яке відповідно до класичної теорії виникає в разі небажання працівників найматися на роботу на умовах низької зарплати.

4. Крива Філіпса – крива, яка показує зв'язок між безробіттям і рівнем доходу.

5. Основними формами заробітної плати є погодинна, відрядна, тарифна.

6. Заробітна плата не має стимулюючої функції.

7. Фрікційне безробіття пов'язане з особливостями відтворення в сільському господарстві, із сезонністю робіт.

8. Нерівність у доходах зумовлюється неоднаковими здібностями до праці.

9. Реальна заробітна плата – це сума грошей, яку отримує робітник після сплати податків.

10. Заробітна плата є винагородою, яка дорівнює додатковому продукту.

11. Структурне безробіття пов'язане з пошуком або очікуванням роботи.

12. Фрікційне безробіття є обов'язковим в ринковій економіці.

13. Стійкі, якісні та кількісні зміни у виробництві, що супроводжуються зростанням його кінцевих результатів, зумовлюються підвищенням доходів населення.

14. Крива Лоренца відображає фактичний розподіл доходів.

15. Заробітна плата – дохід, який отримує власник такого економічного ресурсу як праця.

16. Природне безробіття є індикатором повної зайнятості.

17. Якщо фактичне безробіття перевищує природне безробіття, то це свідчить про те, що має місце неповна зайнятість, викликана дефіцитом робочих місць.

18. Перевищення на 1 % фактичного рівня безробіття над рівнем безробіття за умов повної зайнятості призводить до відставання реального обсягу ЧНП від потенційного ЧНП на 2,5 %.

19. Ринок праці – сукупність економічних відносин із приводу купівлі-продажу специфічного товару – робочої сили.

20. Як і на будь-якому ринку, на ринку праці формується попит і пропозиція праці.

21. Пропозиція робочої сили формується під дією наступних основних факторів: демографічних; рівня економічної активності населення; прийнятого в країні пенсійного віку; імміграції працездатного населення; залучення жінок до трудового процесу; тривалості робочого дня; діяльності профспілок.

22. Товаром, що реалізується на ринку праці, є гроші.

23. Основними функціями ринку праці є економічна – забезпечення оптимального процесу відтворення працездатного населення та соціальна – забезпечення високого рівня життя та якості працівників і їхньої заниженої заробітної плати, то таке безробіття за неокласичною теорією вважається добровільним.

24. Державну політику регулювання зайнятості населення можна умовно підрозділити на два основних види: активну й пасивну.

25. Крива Філіпса відображає зворотню залежність між темпом росту цін і темпом росту безробіття.

4.4. Задачі

Задача 1. Чисельність населення країни становить 35 млн осіб. Із них 10 млн осіб – діти до 16 років, 14 млн осіб вибули зі складу робочої сили, 1 млн осіб – безробітні і 0,2 млн осіб – працівники, які зайняті неповний робочий день. Визначте величину робочої сили та рівень безробіття.

Приклад розв'язання задачі 1

Величина робочої сили = $35 - 10 - 14 = 11$ (млн осіб).

Рівень безробіття = $(1 / 11) \times 100 \% = 9,09 \%$.

Дані про зайнятих неповний робочий день є надлишковими для цієї задачі.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 2. Рівень фактичного безробіття становить 10,2 %, природного – 5,6 %. Потенційний ВВП складає 165 млрд євро. Визначте втрати ВВП від циклічного безробіття.

Задача 3. Розрахуйте ВВП за виробничим методом, якщо економіка країни характеризується наступними даними (млрд євро): валовий випуск – 415, матеріальні витрати – 180, продуктові податки – 18, субсидії – 7.

Задача 4. У таблиці наведені дані, які характеризують обсяги фактичного та потенційного ВВП (млрд ум. грош. од.). У n -му році економіка розвивалася в умовах повної зайнятості за рівнем природного безробіття 6 %:

Рік	Потенційний ВВП	Фактичний ВВП
n	3 700	3 700,0
$n + 1$	3 800	3 705,0
$n + 2$	4 125	3 712,5

а) розрахуйте за даними $n + 1$ року різницю між фактичним (Y) і потенційним (Y_p) обсягом ВВП в абсолютному та відсотковому вираженні.

б) використовуючи закон Оукена, визначте рівень безробіття в $n + 1$ році.

в) зробіть аналогічні розрахунки для $n + 2$ року.

Задача 5. Номінальний ВВП (Y) в n -му році дорівнював 100 000 (ум. грош. од.). Природний рівень безробіття в цьому ж році (U^*) дорівнював 7 %, а фактичний рівень безробіття (U) – 9 %. Яким би мав бути потенційний обсяг виробництва (Y_p) в n -му році за законом Оукена?

Задача 6. Населення одного з регіонів країни дорівнює 5 млн осіб, із них: дітей до 16 років – 1,5; пенсіонерів – 2,1; безробітних – 0,12; зайнятих неповний робочий день – 0,35. Розрахуйте: 1) загальний рівень безробіття; 2) природний рівень безробіття, якщо в цей період рівень структурного безробіття складав 2,4 %, а циклічного 2,6 %; 3) недовироблений ВВП.

4.5. Проблемні завдання

Завдання 1. Обґрунтуйте, чому номінальні ставки заробітної плати не можуть миттєво реагувати на зміни економічної кон'юнктури та як це відображається на стані ринку праці?

Завдання 2. На основі статистичних даних ринку праці України з 2000 року проаналізувати стан ринку праці молоді та перспективу його

розвитку, а також гендерні проблеми ринку праці України та можливі шляхи їх вирішення.

Завдання 3. Доведіть: чи може збільшуватися або зменшуватися реальна заробітна плата, якщо номінальна зарплата не зростає? Якщо номінальна зарплата зменшується?

4.6. Напишіть есе на одну із запропонованих тем

1. Мінімальна заробітна плата та її критерії.
2. Фактори, що впливають на рівень зайнятості в країні.
3. Динаміка попиту на ринку праці в Україні.

4.7. Запитання для самодіагностики

1. Що таке безробіття?
2. Сформулюйте сутність державної політики зайнятості.
3. З чим пов'язаний попит на працю на макrorівні?
4. Які показники використовують для розрахунку рівня безробіття?
5. Що таке трансфертні платежі та чи вносяться вони до розрахунків ВВП?
6. Від чого залежить структурне безробіття?
7. Що показує природний рівень безробіття?
8. Як характеризувати причини фрикційного безробіття?

Змістовий модуль 2

Основні проблеми мікроекономіки

Тема 5. Корисність економічного блага. Економічний вибір. Аналіз поведінки споживача

- 5.1. Предмет мікроекономіки. Роль мікроекономіки.
- 5.2. Корисність. Криві байдужості: сутність, особливості побудови та взаємозв'язок із корисністю товару.
- 5.3. Гранична норма заміщення. Рівновага споживача.
- 5.4. Реакція споживача на зміну доходу.
- 5.5. Реакція споживача на зміну цін товарів. Крива "ціна-споживання".

5.6. Ефект заміни й ефект доходу як основа побудови функції індивідуального попиту на благо в ординалістській теорії корисності.

Література: [2; 5; 6; 30].

Метою вивчення теми є формування у студентів знань щодо визначень предмета та ролі мікроекономіки, а також вмінь і навичок з побудови кривих байдужості та кривої "ціна-споживання", розуміння граничної норми заміщення.

5.1. Для кожного базового терміна підберіть відповідне йому визначення (табл. 5.1)

Таблиця 5.1

Основні категорії і поняття

№ п/п	Базовий термін	Літера	Визначення
1	2	3	4
1	Мікроекономічні методи	А	це сукупність способів, прийомів і принципів пізнання суті економічних процесів на рівні окремих господарюючих суб'єктів
2	Корисність	Б	це така комбінація придбаних товарів, яка максимізує корисність через певне бюджетне обмеження
3	Предмет мікроекономіки	В	весь набір благ, який купує споживач
4	Економічна модель	Г	процеси економічного вибору, що здійснюють суб'єкти господарювання для досягнення своїх цілей в умовах обмежень, які накладаються на їхні можливості
5	Ринковий споживчий кошик	Д	це здатність блага задовольняти потреби споживача
6	Нефункціональний попит	Е	це спрощене уявлення про економічну дійсність, яке відволікається від несуттєвих для її розуміння властивостей і взаємозв'язків, деталей і подробиць
7	Гранична корисність	Є	попит на товар, зумовлений споживчими властивостями цього товару

1	2	3	4
8	Функціональний попит	Ж	це додаткова корисність, отримана від споживання додаткової одиниці блага або приріст сукупної корисності під час зростання споживаної кількості блага на одиницю
9	Бюджет споживача	З	попит на товар, зумовлений факторами, не пов'язаними з самим товаром
10	Бюджетна лінія	И	це кількість грошей, яку має споживач для витрат у певний період часу
11	Рівновага споживача	І	це лінія рівних видатків. Вона зображує всі набори благ X та Y, які споживач може придбати за свій бюджет

5.2. Тестові завдання

1. *Корисність – це:*

- а) кількість благ, які здатні задовольнити потреби споживача;
- б) задоволення, яке отримує людина від споживання благ;
- в) мінімальне задоволення, яке споживач може одержати від споживання благ;
- г) максимальне задоволення, яке споживач може одержати від споживання благ.

2. *Закон спадної граничної корисності означає, що:*

- а) корисність придбаних благ спадає у міру зростання доходу споживача;
- б) відношення граничних корисностей до ціни на предмети розкоші менші, ніж на товари першої необхідності;
- в) відношення граничних корисностей до ціни однакове для всіх товарів;
- г) корисність споживання кожної наступної одиниці блага знижується в міру зростання кількості придбаних благ.

3. *Метою споживання прийнято вважати максимізацію:*

- а) граничної корисності;
- б) сукупної корисності;
- в) середньої корисності;
- г) різниці між сукупною і граничною корисністю.

4. Сукупна корисність:

- а) максимізується, коли гранична корисність набуває нульового значення;
- б) збільшується зі зростанням споживання блага;
- в) є сумою задоволення від споживання певної кількості благ;
- г) усі відповіді правильні.

5. Гранична корисність – це:

- а) додаткове задоволення від споживання додаткової одиниці блага;
- б) мінімальна сума задоволення від споживання певного набору благ;
- в) середня величина задоволення від споживання певного набору благ;
- г) загальна сума задоволення від споживання певного набору благ.

6. Під рівновагою споживача розуміють ситуацію, коли:

- а) споживач не повністю використовує свій бюджет на придбання певних благ;
- б) споживач отримує максимальну корисність за певного бюджету;
- в) індивід не споживає блага нижчої якості;
- г) ціна та кількість одного блага дорівнює ціні та кількості іншого.

7. Максимум задоволення потреби досягається, коли:

- а) гранична корисність дорівнює нулю;
- б) гранична корисність максимальна;
- в) гранична корисність мінімальна;
- г) усі відповіді неправильні.

8. Гіпотеза про раціональну поведінку споживача складається в тому, що споживач:

- а) піклується не тільки про себе, а й про суспільство;
- б) робить тільки те, за що одержує гроші;
- в) порівнює всі варіанти вибору та зупиняється на найкращому;
- г) бажає одержати максимальну корисність за мінімального доходу.

9. Який з наведених нижче переліків значень граничної корисності ілюструє закон спадної граничної корисності:

- а) 30, 25, 16, 10;
- б) 30, 35, 55, 45;
- в) 20, 28, 34, 38;
- г) 40, 10, 10, 30?

10. Ординалістський підхід до аналізу поведінки споживача на відміну від кардиналістського:

- а) не враховує суб'єктивної оцінки споживачем корисності благ;
- б) не враховує бюджетних обмежень споживача;
- в) передбачає можливість кількісного визначення величини корисності;
- г) не вимагає вимірювання величини корисності.

11. Продукт має корисність, якщо він:

- а) потребує зростаючої кількості ресурсів для виробництва;
- б) відображає закон попиту;
- в) здатний задовольнити яку-небудь потребу споживача;
- г) є доступним за ціною для споживача.

12. Закон спадаючої граничної корисності ілюструє:

- а) зниження корисності товарів через збільшення доходу споживача;
- б) рівність граничних корисностей у розрахунку на одиницю їх ціни;
- в) зменшення корисності, яку приносить споживачу кожна додаткова одиниця товару;
- г) відношення граничних корисностей до цін товарів першої необхідності.

13. Загальна корисність зростає тільки у разі, якщо гранична корисність:

- а) зменшується;
- б) збільшується;
- в) є величиною позитивною;
- г) збільшується низькими темпами.

14. Теорія поведінки споживача передбачає, що споживач може максимізувати:

- а) загальну корисність;
- б) середню корисність;
- в) граничну корисність;
- г) кожен з перелічених величин.

15. Правило максимізації корисності можна сформулювати таким чином:

- а) корисність максимізується шляхом вибору споживачем такого кошика в рамках його бюджетного обмеження, для якого співвідношення граничних корисностей останніх одиниць кожного з видів благ до їхніх цін є однаковим для всіх благ;

б) споживачу не потрібно купувати товари низької якості, тоді корисність благ, які він споживає, буде максимальною;

в) споживач завжди має бути впевненим, що ціна кожного товару дорівнює граничній корисності грошей;

г) з метою досягнення максимізації корисності необхідно врівноважувати граничні корисності останніх одиниць товарів, що купуються.

16. Що означає крива байдужості:

а) лінію рівних витрат;

б) лінію рівних можливостей;

в) лінію рівного продукту;

г) лінію однакової загальної корисності?

17. Чим визначається положення і нахил кривої байдужості для окремого споживача:

а) його перевагами та розмірами доходу;

б) перевагами, розмірами доходу та цінами благ, що купуються;

в) тільки його перевагами;

г) тільки цінами благ, що купуються?

18. Гранична норма заміщення блага А благом Б визначає:

а) скільки одиниць блага А споживач придбає, коли ціна блага Б зменшиться на 1 грн;

б) якою мірою збільшиться гранична корисність, якщо споживання кожного блага зросте на одиницю;

в) скільки одиниць блага Б споживач купує, коли його дохід зростає, а споживання блага А залишається попереднім;

г) від якої кількості одиниць блага А споживач готовий відмовитись в обмін на одержання однієї одиниці блага Б, щоб корисність залишилась незмінною.

19. Бюджетні обмеження для споживача являють собою:

а) криву загальної корисності блага;

б) криву граничної корисності блага;

в) обмеження, що накладається на вибір споживача;

г) криву максимального задоволення споживача.

20. Рівновагу споживача можна графічно представити:

а) точкою торкання бюджетною лінією кривої байдужості;

б) точкою перетину бюджетною лінією кривої байдужості;

в) будь-якою точкою на найвіддаленішій від початку координат кривій байдужості;

г) будь-якою точкою на найближчій до початку координат кривій байдужості.

21. Бюджетні лінії:

- а) завжди є ламаними лініями;
- б) завжди є прямими лініями;
- в) можуть бути прямими та ламаними;
- г) за жодних умов не можуть бути ламаними.

22. Нахил бюджетної лінії визначається:

- а) співвідношенням цін благ;
- б) кількістю споживаних благ;
- в) співвідношенням граничних корисностей споживаних благ;
- г) співвідношенням цін товарів з потребами споживача.

23. Збільшення доходу споживача гранично виражається:

- а) зміною нахилу бюджетної лінії;
- б) паралельним зсувом бюджетної лінії праворуч;
- в) паралельним зсувом бюджетної лінії ліворуч;
- г) зростанням нахилу бюджетної лінії.

24. Споживчий вибір може бути оптимальним за умов, якщо:

- а) споживач має можливість задовольнити всі свої потреби;
- б) у межах бюджетного обмеження споживач обирає такий набір благ, для якого відношення граничних корисностей благ дорівнює відношенню їхніх цін;
- в) споживач максимізує граничну корисність у межах свого бюджету;
- г) споживач купує свої блага в межах свого бюджету за найнижчими цінами.

25. Якщо підвищується ціна одного блага, то:

- а) відбувається зміна положення кривої байдужості;
- б) зменшується його корисність;
- в) змінюється нахил бюджетної лінії;
- г) відбувається паралельне переміщення кривої байдужості.

26. Рівень доходу можливо показати:

- а) за допомогою будь-якої точки на лінії бюджетних обмежень;
- б) за допомогою кривої граничної корисності блага;
- в) за допомогою кривої загальної корисності блага;
- г) за допомогою будь-якої точки на кривій байдужості.

27. Серед наведених тверджень знайдіть неправильну відповідь:

- а) кожна точка на кривій байдужості означає різну комбінацію двох благ;

б) кожна точка на лінії бюджетних обмежень означає різну комбінацію благ;

в) усі точки на кривій байдужості означають однаковий рівень задоволення потреб;

г) усі точки на кривій байдужості означають однаковий рівень доходу.

28. Положення та нахил кривої байдужості для окремого споживача безпосередньо залежить від:

а) його вподобань і розміру доходу;

б) цін на блага;

в) його переваг, доходу та цін на блага;

г) тільки від споживчих переваг.

29. Якщо споживач обирає комбінацію, що представлена точкою з координатами у середині площини, обмеженої бюджетною лінією, то він:

а) максимізує корисність;

б) бажає купити більше благ, ніж дозволяє бюджет;

в) не повністю використовує свій бюджет;

г) знаходиться у положенні споживчої рівноваги?

30. Під рівновагою споживача розуміють:

а) таку комбінацію придбаних благ, на яку споживач може витратити весь свій дохід;

б) таку комбінацію придбаних благ, яка максимізувала б корисність через певне бюджетне обмеження;

в) усю кількість благ, що задовольняє потреби споживача;

г) кількість благ, що покупець прагне купити на ринку.

5.3. Визначте, яке з положень правильне, а яке помилкове.

Відповідь поясніть

1. Мікроекономіка встановлює взаємозв'язки між економічними процесами та створює цілісну картину функціонування економіки країни в цілому.

2. Об'єктом дослідження мікроекономіки є мікроекономічний рівень господарської системи, де вступають у взаємовідносини мікроекономічні суб'єкти – домогосподарства, фірми, індивідууми та держава, в її господарських функціях.

3. Мікросистема – це система економічних відносин між господарюючими суб'єктами.

4. Домогосподарство – економічна одиниця, яка складається з однієї або більше осіб, постачає економічні ресурси, якими володіє, на ринку ресурсів й одночасно виступає в ролі споживачів благ.

5. Мікроекономічний аналіз використовується тільки для дослідження предмета мікроекономіки.

6. Маржиналізм – спосіб аналізу економічних показників у постійно мінливому вигляді, тобто в динаміці.

7. Потреба – це стан незадоволення, з якого людина прагне вийти або змінити його, збільшуючи споживання благ.

8. Блага – це матеріально-уречевлені засоби, але не послуги.

9. Основним мотивом поведінки споживача, його метою є максимізація корисності.

10. Економічна теорія орієнтується на докази того, що між корисністю та кількістю продуктів, що споживаються, є певний функціональний зв'язок.

11. Однакові товари мають однакову корисність для всіх споживачів.

12. Суть ординалістської моделі поведінки споживача полягає в тому, що корисність може вимірюватись кількісно за допомогою умовної одиниці, що називається ютилем.

13. Закон спадної граничної корисності стосується абсолютної більшості благ.

14. Крива попиту виражає закон спадної граничної корисності блага для покупця, а крива пропозиції таким же чином виражає закон зростання граничних витрат для виробника.

15. Функцію сукупної корисності не можна визначити за допомогою присвоєння числового показника кожному споживчому кошику.

16. Споживацькі переваги – це певні ранги, що установлюються споживачем для альтернативних варіантів задоволення потреб.

17. Рівновага споживача – це досягнення максимальної сукупної корисності.

18. Правило максимізації корисності: корисність максимізується шляхом вибору споживачем такого кошика в рамках його бюджетного обмеження, для якого співвідношення граничних корисностей останніх одиниць кожного з видів благ до їхніх цін є однаковим для всіх благ.

19. Відповідно до ординалістської теорії рівновага споживача (оптимізація споживчого вибору) полягає у суміщенні "бажаного" з "можливим" і пошуку оптимального кошика.

20. Бюджетна лінія – це лінія рівних видатків.
21. Бюджетні обмеження споживача визначаються його доходом.
22. Досконалі субститути – це абсолютні замітники.
23. Набір споживчих кошиків з однаковим рівнем корисності можна назвати набором байдужості.
24. Згідно з порядковою функцією корисності споживач сам визначає, якому набору благ краще віддати перевагу.
25. Споживач бажав би обрати кошик, який належить до найвищої кривої байдужості, з найбільшою кількістю благ.

5.4. Задачі

Задача 1. Припустимо, споживаються три блага: А, В, С. Гранична корисність цих благ складає: $MU_A = 200$ ют.; $MU_B = 120$ ют.; $MU_C = 90$ ют. Ціна одиниці блага складає: $P_A = 10$ грн, $P_B = 2$ грн, $P_C = 3$ грн. Треба визначити сумарну граничну корисність благ, що споживаються. А також визначити середньорівноважну граничну корисність (рівновагу), що приходить на 1 грн витрат.

Приклад розв'язання задачі 1

Сумарна гранична корисність дорівнює сумі граничних корисностей благ, що споживаються: $TU = MU_A + MU_B + MU_C = 200 + 120 + 90 = 410$ (ютилів).

Середньорівноважна гранична корисність на 1 грн витрат розраховується як співвідношення граничної корисності блага з його ціною. Цей розрахунок наведено в таблиці 5.2.

Таблиця 5.2

Приклад розрахунку середньорівноважної граничної корисності на 1 грн витрат

Блага	MU	P	MU / P
A	200	10	$200 / 10 = 20$
B	120	2	$120 / 2 = 60$
C	90	3	$90 / 3 = 30$

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 2. Розв'яжіть задачу на основі наведених у таблиці даних (табл. 5.3):

- а) розрахуйте значення граничної корисності;
- б) побудуйте графіки сукупної та граничної корисності;
- в) визначте граничну корисність третього яблука;
- г) визначте, за якого значення граничної корисності споживач отримує максимум сукупної корисності.

Таблиця 5.3

Дані про споживання яблук

Кількість яблук, шт.	0	1	2	3	4	5	6	7
Сукупна корисність, ютилів	0	5	9	12	14	15	15	14
Гранична корисність, ютилів								

Задача 3. Ціна одиниці товару А складає 1,5 грн од., товару Б – 1 грн од. Споживач має на меті максимізувати корисність. Визначте граничну корисність товару А, якщо гранична корисність товару Б складає 30 ют.

Задача 4. Споживач витрачає 13 грн на тиждень на помідори й огірки. Гранична корисність помідорів для нього визначається рівнянням $30 - 2X$, де X – кількість помідорів, кг. Гранична корисність огірків становить $19 - 3Y$, де Y – кількість огірків, кг. Ціни товарів відповідно 2 грн й 1 грн. Яку кількість помідорів й огірків придбає раціональний споживач?

Задача 5. Функція граничної корисності від споживання товару X має вигляд $MU = 60 - 8X$, а від споживання товару Y – $MU = 56 - 4Y$. Зазвичай раціональний споживач купує 6 одиниць товару X і 12 одиниць товару Y . Гранична корисність грошей становить $\frac{1}{2}$. Визначте ціни товарів X та Y .

Задача 6. Бюджетна лінія споживача задана рівнянням: $X + 2 \times Y = 60$:

- а) побудуйте графік бюджетної лінії;
 - б) якою є абсолютна величина кута нахилу бюджетної лінії?
- Як зміниться положення бюджетної лінії, якщо:
- а) за інших рівних умов дохід споживача зросте до 80 грн?
 - б) ціна товару X зросте вдвічі, а ціна товару Y і дохід споживача залишаться на початковому рівні?

Відповідь обґрунтуйте.

Задача 7. Студент має дохід 800 грн і витрачає його на придбання товару А за ціною 20 грн за одиницю й товару В за ціною 50 грн за одиницю. Зобразіть графічно, як буде виглядати та змінюватися положення бюджетної лінії у разі:

- а) початкових умов;
- б) зниження ціни товару А до 10 грн і підвищення ціни товару В до 80 грн (від початкових умов);
- в) підвищення ціни товару А до 40 грн (від початкових умов).

5.5. Проблемні завдання

Завдання 1. Проаналізуйте проблему обмеженості ресурсів і розкрийте можливі шляхи її вирішення.

Завдання 2. Що показує бюджетна лінія? Як зміниться положення бюджетної лінії, якщо грошовий дохід споживача: а) збільшиться; б) зменшиться? Якщо ціни благ, що входять до споживчого набору, зміняться одночасно та пропорційно?

Завдання 3. "Для того щоб максимізувати задоволення від споживання їжі, потрібно протягом тривалого часу утримуватись від неї, а потім, коли потреба зросте, приймати її, отримуючи велике задоволення". Чи згодні Ви з цим твердженням? Відповідь обґрунтуйте.

5.6. Напишіть есе на одну із запропонованих тем

1. Основні принципи раціональної поведінки споживача. Обґрунтування причин того, що раціональна поведінка не завжди притаманна споживачам у реальному житті.

2. Визначення впливу рішень окремих споживачів на формування ринкового попиту.

3. Вибір споживача з ординалістських позицій.

5.7. Запитання для самодіагностики

1. Яку інформацію містить у собі крива байдужості? Які характерні властивості кривих байдужості ви знаєте?

2. Чим визначаються конфігурація та місце розташування кривих байдужості?

3. У чому суть поняття "гранична норма заміщення одного блага іншим"?

4. Які основні способи розрахунку MRS?
5. Як зміниться положення бюджетної лінії, якщо грошовий дохід споживача: 1) збільшиться; 2) зменшиться?
6. Яку точку на бюджетній лінії, яка нанесена на карту кривих байдужості, вибере споживач, який поводить себе раціонально?
7. Яким чином зміна ціни товару та доходу споживача впливають на кількість і структуру набору благ, які він придбає?
8. Що ви розумієте під оптимальним вибором або рівновагою споживача?

Тема 6. Закони попиту та пропозиції у ринковій економіці

- 6.1. Попит й основні фактори, що впливають на динаміку попиту.
- 6.2. Пропозиція й основні фактори, що впливають на динаміку пропозиції.
- 6.3. Ринкова рівновага.
- 6.4. Еластичність попиту.
- 6.5. Еластичність пропозиції.
- 6.6. Економічна ефективність і добробут.

Література: [1; 6; 22; 27; 28; 37].

Метою вивчення теми є формування у студентів знань щодо визначень економічних категорій попиту та пропозиції, а також вмінь і навичок з розрахунку показників еластичності попиту та пропозиції, аналізу ролі факторів еластичності попиту та пропозиції, зображення ринкової рівноваги, аналіз економічної ефективності та добробуту.

6.1. Для кожного базового терміна підберіть відповідне йому визначення (табл. 6.1)

Таблиця 6.1

Основні категорії та поняття

№ п/п	Базовий термін	Літера	Визначення
1	2	3	4
1	Попит	А	та кількість благ, яку покупець, маючи гроші, готовий купити за деяку ціну

1	2	3	4
2	Крива попиту	Б	це платоспроможна потреба
3	Закон попиту	В	з підвищенням ціни відповідно зростає й величина пропозиції
4	Пропозиція	Г	за інших рівних умов, коли ціна на товар зростає, обсяг попиту на товар зменшується
5	Закон пропозиції	Д	кількість товарів і послуг, що виробник бажає і здатний виробити і запропонувати на ринку за певною ціною з ряду можливих протягом певного періоду
6	Ринкова рівновага	Е	різниця між максимумом того, що готові були б заплатити споживачі й тією величиною, що вони фактично сплачують за ринковою ціною
7	Споживчий надлишок	Є	ситуація на ринку, коли підприємці пропонують за певною ціною стільки товарів, скільки споживачі готові купити
8	Еластичність	Ж	відношення відсоткової зміни однієї величини до відсоткової зміни іншої
9	Еластичність попиту	З	ступінь реакції однієї величини на зміну іншої
10	Коефіцієнт еластичності	И	міра реакції попиту на зміну будь-якого конкретного фактора, що впливає на величину попиту
11	Надлишок продавця	І	різниця між тією величиною, що він фактично одержав, продавши товар за ринковою ціною, і тим мінімумом, на який він охоче погодився б

6.2. Тестові завдання

1. Чим можна пояснити зрушення кривої попиту на товар X:

- а) пропозиція товару X з деякої причини зменшилася;
- б) ціна товару X виросла і, як наслідок цього, споживачі вирішили менше купувати цього товару;
- в) смаки споживачів викликали інтерес до товару X, і тому вони хочуть купувати його за будь-якою даною ціною більше, ніж раніше;
- г) ціна товару X упала, тому споживачі вирішили купувати його більше, ніж раніше?

2. Зростання цін на матеріали, необхідні для виробництва товару X, викликає:

- а) зрушення кривої попиту вгору (чи вправо);
- б) зрушення кривої пропозиції вгору (чи вліво);

в) зрушення кривої попиту й кривої пропозиції вгору;

г) зрушення кривої пропозиції вниз (чи вправо).

3. Цінова еластичність попиту буде вище:

а) у тих випадках, коли споживачі використовують відповідний товар з найбільшою користю для себе;

б) чим більше альтернативні витрати виробництва товарів;

в) чим менше необхідний товар споживачу;

г) у жодному з перерахованих випадків.

4. Скорочення пропозиції товару веде до збільшення:

а) попиту на взаємодоповнюючі товари;

б) загального виторгу продавця, якщо попит на товар є еластичним за ціною;

в) загального виторгу продавця, якщо попит на товар є нееластичним до доходу;

г) попиту на цей товар;

д) попиту на взаємозамінні товари.

5. Якщо попит падає, крива попиту зрушується:

а) вниз і вліво;

б) за обертанням годинникової стрілки;

в) вгору і вправо;

г) проти обертання годинникової стрілки?

6. Якщо пропозиція та попит на товар зростають, то:

а) ціна підвищується;

б) збільшується загальна кількість товару;

в) ціна залишається стабільною;

г) добробут суспільства зростає?

7. Удосконалення технології зміщує:

а) криву попиту вгору та вправо;

б) криву попиту вниз і вліво;

в) криву пропозиції вниз і вправо;

г) криву пропозиції вниз і вліво.

8. Зміна якого фактору не зміщує криву попиту:

а) смаки споживачів;

б) розмір національного доходу;

в) ціна товару;

г) кількість споживачів?

9. Ринок товарів і послуг знаходиться у рівновазі, коли:

- а) попит дорівнює пропозиції;
- б) ціна дорівнює витратам плюс прибуток;
- в) рівень технології змінюється поступово;
- г) обсяг попиту дорівнює обсягу пропозиції.

10. Якщо ринкова ціна нижче рівноважної, то:

- а) з'являються надлишки товарів;
- б) виникає дефіцит товарів;
- в) формується ринок покупця;
- г) зменшується ціна на ресурси?

11. Якими обставинами з нижчеперелічених може бути викликано переміщення точки ринкової рівноваги уздовж кривої попиту на даний товар:

- а) зміною доходу споживача;
- б) зміною цін на товари-замінники;
- в) зміною смаків і переваг споживача;
- г) зміною цін на відповідний товар?

12. Якщо чай і кава – товари взаємозамінні, то зростання ціни на каву приведе до:

- а) падіння попиту на чай;
- б) збільшення величини попиту на чай;
- в) росту попиту на чай;
- г) зниження попиту на чай?

13. Падіння попиту на товар може бути викликано:

- а) зменшенням доходів споживачів;
- б) зменшенням цін на товари-замінники товару X;
- в) ростом цін на товар X;
- г) падінням пропозиції товару X.

14. Що відбувається з кривою попиту на тостери, якщо зростає ціна хліба:

- а) не змінить свого положення;
- б) зрушиться уліво вниз;
- в) зрушиться вправо і нагору;
- г) займе горизонтальне положення?

15. Закон пропозиції стверджує: якщо ціни ростуть, а інші умови незмінні, то це приведе до:

- а) зростання пропозиції;
- б) зростання величини пропозиції;

- в) зниження пропозиції;
- г) падіння величини пропозиції.

16. *Ріст цін на матеріали, необхідні для виробництва товару X, викликає:*

- а) зрушення кривої попиту вгору і вправо;
- б) зрушення кривої пропозиції вгору і вліво;
- в) зрушення кривої попиту і кривої пропозиції вгору;
- г) зрушення кривої пропозиції вниз і вправо.

17. *Цілком імовірно, що причиною падіння ціни на продукт є:*

- а) ріст податків на приватне підприємництво;
- б) зростання споживчих доходів;
- в) падіння ціни на виробничі ресурси;
- г) падіння ціни на взаємодоповнюючий товар.

18. *Рівноважна ціна товару – це:*

- а) ціна вище тієї, котра створює надлишковий попит;
- б) ціна, при якій немає ні дефіциту, ні надлишку товарів;
- в) ціна, що встановлена урядом;
- г) усе перераховане вище справедливо.

19. *Надлишок споживача – це:*

- а) сума грошей, яку споживачі платять за товар;
- б) різниця між максимальною ціною, що споживач готовий заплатити за одиницю товару, та його ринковою ціною;
- в) різниця між мінімальною ціною, що споживач готовий заплатити за одиницю товару, та його ринковою ціною;
- г) сума грошей, що виробники одержують за реалізований товар.

20. *Звичайно надлишок виробника:*

- а) робить підвищувальний тиск на ціну;
- б) робить знижений тиск на ціну;
- в) не робить ніякого впливу на ціну;
- г) робить підвищений тиск на кількість продаж.

21. *Еластичність попиту за ціною змінюється під впливом такого фактору, як:*

- а) здатність товару до довготривалого зберігання;
- б) особливості виробничого процесу;
- в) приналежність даного товару до предметів розкоші чи товарів першої необхідності;
- г) наявність товарів-замінників.

22. Товар можна віднести до категорії неповноцінних, якщо:

- а) цінова еластичність його попиту дорівнює 1,5;
- б) перехресна еластичність його попиту дорівнює – 0,5;
- в) еластичність його попиту за доходом дорівнює – 0,5;
- г) еластичність його попиту за доходом дорівнює 1,5.

23. Яке з наступних тверджень не стосується характеристики еластичного попиту на товар:

- а) коефіцієнт цінової еластичності менше 1;
- б) покупці відносно чутливо реагують на зміни ціни;
- в) відносна зміна обсягу попиту більша, ніж відносна зміна ціни;
- г) сукупний виторг продавця скорочується, якщо ціна зростає та збільшується із зменшенням ціни?

24. Якщо будь-яка кількість товару продається за однаковою ціною, то попит на цей товар є:

- а) досконало нееластичний;
- б) еластичний;
- в) досконало еластичний;
- г) нееластичний?

25. Яке з наведених нижче значень коефіцієнта еластичності за доходом стосується товарів першої необхідності:

- а) менше 0;
- б) більше 1;
- в) більше 0, але менше 1;
- г) дорівнює 1?

26. Крива досконало нееластичного попиту є:

- а) вертикальною лінією;
- б) кривою лінією;
- в) горизонтальною лінією;
- г) прямою лінією з від'ємним нахилом.

27. Еластичність пропозиції залежить, головним чином, від:

- а) кількості товарів-замінників даного товару;
- б) проміжку часу, протягом якого виробники можуть пристосуватися до зміни цін;
- в) частки доходу споживача, яка направляється на придбання даного товару;
- г) того, чи належить товар до предметів тривалого користування, чи до предметів поточного споживання.

28. Нееластична пропозиція означає, що:

- а) підвищення ціни на 1 % веде до збільшення обсягу пропозиції менш як на 1 %;
- б) підвищення ціни на 1 % веде до збільшення обсягу пропозиції більш як на 1 %;
- в) підвищення ціни на 1 % веде до збільшення обсягу пропозиції на 1 %;
- г) підвищення ціни на 1 % настільки незначне, що не вплине на пропозицію.

29. Якщо із зменшенням ціни на один товар на 2 % попит на взаємопов'язаний з ним товар зменшився на 3 %, то це означає, що:

- а) коефіцієнт цінової еластичності попиту є від'ємним;
- б) коефіцієнт цінової еластичності попиту перевищує 1;
- в) коефіцієнт перехресної еластичності попиту перевищує 1;
- г) коефіцієнт перехресної еластичності попиту не перевищує 1.

6.3. Визначте, яке з положень правильне, а яке помилкове.

Відповідь поясніть

1. Закон попиту стверджує, як правило, що коли ціна товару збільшується, попит на цей товар теж збільшується.
2. Попит висувають тільки виробники.
3. Збільшення попиту означає рух уздовж кривої попиту в напрямку, що показує зростання загальної кількості товару, який купується.
4. Падіння ціни на товар веде до зростання цін на товар-субститут.
5. Крива індивідуального попиту розташована ближче до вісі цін, чим крива ринкового попиту.
6. Закон пропозиції стверджує: якщо ціни ростуть, а інші умови незмінні, то це призводить до зниження пропозиції.
7. Зрушення кривої пропозиції вправо означає, що виробники пропонують більшу кількість продукту за кожного рівня цін.
8. У стані рівноваги криві попиту та пропозиції на товар збігаються.
9. Зниження пропозиції пиріжків з капустою може бути викликано ростом цін на капусту.
10. Збільшення обсягу попиту означає зміщення лінії попиту праворуч.
11. Зростання доходів споживачів викликає розширення попиту за кожного рівня цін.

12. У звичайному розумінні два товари X і Y є взаємодоповнюючими товарами, якщо зростання ціни на товар Y обумовить падіння попиту на товар X.

13. Падіння ціни на товар зумовить зростання попиту на його товар-субститут.

14. Функціональна залежність обсягу пропозиції від ціни обернено пропорційна й графічно відображається у вигляді кривої з негативним нахилом.

15. Надлишок споживача є різниця між максимальною сумою, яку споживач може сплатити за дану кількість товару, та фактичними витратами на покупку.

16. Падіння ціни на товар веде до росту цін на товар-субститут.

17. Попит на предмети розкоші є більш еластичним, ніж на товари першої необхідності.

18. Обсяг продажу товарів першої необхідності значно зросте, якщо ціни на них знизяться.

19. Якщо зі зміною ціни на 1 % обсяг попиту на товар змінюється на 5 %, це означає, що попит на цей товар є нееластичним.

20. Для всіх точок лінійної кривої попиту коефіцієнт цінової еластичності є величиною сталою.

21. Чим більше замінників має товар, тим більш еластичним є попит на нього.

22. Якщо зі зниженням ціни товару обсяг його продажу не зміниться, це означає, що попит на цей товар є абсолютно еластичним.

23. Найкоротший ринковий період – це проміжок часу, протягом якого за будь-якої зміни ціни товару неможливі жодні зміни в попиті чи пропозиції.

24. Позитивне значення коефіцієнта перехресної еластичності попиту означає, що аналізовані товари є субститутами.

25. Еластичність пропозиції в довгостроковому періоді є значно вищою, ніж у короткостроковому.

6.4. Задачі

Задача 1. Попит і пропозиція на сніданки у студентській їдальні мають такий вигляд $Q_d = 2\,400 - 100p$; $Q_s = 1000 + 250p$. Розрахуйте рівноважну ціну та кількість проданих сніданків за такою ціною. Турбуючись про студентів, адміністрація встановила ціну в 3 гривні за сніданок. Охарактеризуйте наслідки такого рішення.

Приклад розв'язання задачі 1

Розрахуємо рівноважну ціну:

$$Q_d = Q_s \rightarrow 1\,000 + 250p = 2\,400 - 100p \rightarrow p = 4 \text{ грн.}$$

При $p = 3$ грн. Попит збільшиться, пропозиція зменшиться, отже, буде дефіцит сніданків.

Задача 2. У таблиці подано дані про попит на підручники протягом року:

Цінова еластичність попиту	Обсяг попиту (шт.)	Ціна за один підручник (дол. США)	Виручка (дол. США)
	0	20	
	10	18	
	20	16	
	30	14	
	40	12	
	50	10	
	60	8	
	70	6	

Розрахуйте коефіцієнт цінової еластичності попиту та занесіть його у таблицю.

Встановіть, відповідно до яких значень ціни, приведених у таблиці, має місце попит еластичний, одиничної еластичності та нееластичний.

Визначте суму виторгу за підручники за кожної зміни ціни; отримані дані занесіть у таблицю.

Приклад розв'язання задачі 2

Цінова еластичність попиту	Обсяг попиту (шт.)	Ціна за один підручник (дол. США)	Виручка (дол. США)
–	0	20	0
19,00	10	18	180
5,67	20	16	320
3,00	30	14	420
1,86	40	12	480
1,22	50	10	500
0,82	60	8	480
0,54	70	6	420

Еластичний – від 20 до 10 дол., одиничний – 10, нееластичний – від 10 до 0.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 3. Формула попиту: $Q_d = 11 - p$. Формула пропозиції: $Q_s = 2p - 4$. Знайдіть рівноважний обсяг та рівноважну ціну товару. Визначте розмір надлишку (дефіциту) пропозиції за ціни 4. Побудуйте графік обсягу продаж.

Задача 4. Попит і пропозиція на сніданки у студентській їдальні мають такий вигляд $Q_d = 2\,400 - 100p$; $Q_s = 1\,000 + 250p$. Розрахуйте рівноважну ціну й кількість проданих сніданків за такою ціною. Турбуючись про студентів, адміністрація встановила ціну в 3 гривні за сніданок. Охарактеризуйте наслідки такого рішення.

Задача 5. Крива попиту на товар описується наступним рівнянням: $Q_d = 600 - P$, а крива пропозиції: $Q_s = 300 + 4P$, де Q_d – обсяг попиту на місяць, Q_s – місячний обсяг пропозиції, P – ціна товару. Які врівноважені ціна й обсяг товару? Припустимо, що "стеля" ціни складе 10 грн, підрахуйте розміри виниклого в даному випадку дефіциту чи надлишку.

Задача 6. У таблиці представлений обсяг попиту на морозиво за різних рівнів ціни:

Ціна за порцію, грн	Обсяг тис. порцій	Витрати, грн	Коефіцієнт еластичності
7	10		
6	20		
5	30		
4	40		
3	50		
2	60		
1	70		

1. Визначте витрати на морозиво за кожного значення ціни.
2. Розрахуйте коефіцієнт цінової еластичності попиту для всіх зазначених інтервалів ціни; отриманий результат занесіть у таблицю.

6.5. Проблемні завдання

Завдання 1. Один з парламентарів так пояснив можливі ефекти нещодавно впровадженого податку на товари споживання своїм розлюченим виборцям: "Ефект податку на товари споживання, на перший погляд,

приведе до збільшення ціни для споживача. Але збільшення ціни зменшить попит. А зменшення попиту в свою чергу зменшить ціну. Отже, не можна заздалегідь стверджувати, що справді податок збільшить ціни". Якби ви були одним з його виборців, то як оцінили б його аргументи? Чому?

Завдання 2. Визначити, як впливають перераховані в наступній таблиці зміни на попит і пропозицію. Навпроти кожного варіанта змін укажіть характер можливих змін: зрушення кривої попиту, рух уздовж кривої попиту, зрушення кривої пропозиції, рух уздовж кривої пропозиції:

№ п/п	Зміна	Крива попиту	Крива пропозиції
1	Зміна цін конкуруючих товарів		
2	Упровадження нової технології		
3	Зміна моди на товар		
4	Зміна споживчих доходів		

Завдання 3. Як змінюється еластичність попиту на долари в Україні напередодні президентських виборів або виборів до Верховної Ради? Поясніть відповідь.

6.6. Напишіть есе на одну із запропонованих тем

1. Вплив нецінових детермінант попиту на ринкову рівновагу в Україні.
2. Вплив держави на встановлення ринкової рівноваги.
3. Діагностика ринкової рівноваги за Маршаллом і Вальрасом.

6.7. Запитання для самодіагностики

1. Чому крива попиту має нисхідний характер?
2. Чому крива пропозиції має висхідний характер?
3. Чим відрізняється величина попиту від самого попиту?
4. Які фактори впливають на пропозицію на туристичному ринку?
5. Які види еластичності попиту вам відомі? Як вони розрізняються?
6. Чому для виміру чутливості попиту споживачів використовують відсотки, а не абсолютні величини? Чи може коефіцієнт цінової еластичності набувати від'ємного значення?

7. Яка залежність спостерігається між ціною еластичністю попиту на взуття та сукупною виручкою? Як це впливає на поведінку такого товаровиробника?

8. Охарактеризуйте властивості еластичності попиту та пропозиції на туристичні товари та послуги.

Тема 7. Теорія граничних продуктів та мікроекономічна модель підприємства. Витрати виробництва та прибуток

7.1. Підприємство як суб'єкт ринкових відносин: мотивація поведінки, економічна організація й основні види вибору.

7.2. Виробнича функція з однією змінною. Закон спадної продуктивності змінного фактора виробництва.

7.3. Виробнича функція з двома змінними. Ізокванти й ізокости. Карта ізоквантів. Гранична норма технічного заміщення.

7.4. Поняття та види витрат. Витрати виробництва в короткотерміновому та довготерміновому періоді.

7.5. Сутність і види прибутку.

Література: [1; 6; 7; 9; 22; 27; 28; 37].

Метою вивчення теми є формування у студентів знань щодо визначень економічних категорій підприємства та витрат виробництва, а також вмінь і навичок з розрахунку видів витрат, аналізу виробничої функції, зображення ізокости й ізокванти, розрахунок граничної норми технічного заміщення.

7.1. Для кожного базового терміна підберіть відповідне йому визначення (табл. 7.1)

Таблиця 7.1

Основні категорії і поняття

№ п/п	Базовий термін	Літера	Визначення
1	2	3	4
1	Ізокванта	A	витрати на зарплату керуючого персоналу, охорони, відсотки за кредитами, амортизація устаткування

1	2	3	4
2	Постійні витрати	Б	різні обсяги продукту, які можна зробити за заданою кількістю ресурсів
3	Неявні витрати	В	сукупні витрати на одиницю продукції
4	Середні витрати	Г	створення максимальної кількості благ для споживачів для подальшого отримання прибутку
5	Виробнича функція	Д	альтернативні витрати використання ресурсів, що є власністю фірми
6	Прибуток	Е	різниця між загальною виручкою від реалізації продукції та загальними витратами, що здійснені в ході її виробництва
7	Нормальний прибуток	Є	це плата підприємцю за використання у виробництві його підприємницьких здібностей, достатня, щоб утримати його в даному виді бізнесу
8	Довгостроковий період	Ж	це геометричне місце точок, кожна з яких характеризує комбінацію двох факторів виробництва за певного рівня їх цін та за фіксованого рівня витрат
9	Ізокоста	З	період часу, протягом якого обсяг виробництва може бути змінений за рахунок використання усього комплексу факторів виробництва, в тому числі й нових виробничих потужностей
10	Зростаючий ефект масштабу	И	це загальна кількість продукції, виробленої всіма одиницями змінного фактора виробництва за деякий період
11	Сукупний продукт	І	має місце, коли темпи зростання обсягів виробництва перевищують темпи зростання обсягів ресурсів

7.2. Тестові завдання

1. *Ізокванта ілюструє:*

- а) криву загального обсягу продукту;
- б) виробничу функцію;
- в) різні обсяги продукту, які можна зробити при заданих кількостях ресурсів;
- г) криву середнього продукту.

2. *Взаємозв'язок між усіма можливими варіантами сполучень факторів виробництва й обсягом продукції, що випускається, виражається за допомогою:*

- а) кривої виробничих можливостей;

- б) кривої загального обсягу випуску продукту;
- в) виробничої функції;
- г) еластичності пропозиції.

3. *Витрати в економічному розумінні (економічні витрати):*

а) містять у собі явні та неявні витрати, в тому числі нормальний прибуток;

- б) містять у собі явні витрати, але не включають неявні;
- в) містять у собі неявні витрати, але не включають явні;
- г) не містять у собі ні явні, ні неявні витрати.

4. *Яке з наступних тверджень є правильним:*

- а) бухгалтерські витрати + економічні витрати = нормальний прибуток;
- б) економічний прибуток – бухгалтерський прибуток = явні витрати;
- в) бухгалтерський прибуток – неявні витрати = економічний прибуток;
- г) економічний прибуток – неявні витрати = бухгалтерський прибуток?

5. *Середні загальні витрати виробництва продукції досягають мінімального значення за такого обсягу виробництва, коли:*

- а) $AVC = TFC$;
- б) прибуток буде максимальний;
- в) $MC = AVC$;
- г) $MC = ATC$.

6. *Яке визначення найбільш точно відповідає поняттю "нормальний прибуток":*

- а) прибуток, отриманий фірмою при $MC = MR$;
- б) прибуток, отриманий типовою фірмою в галузі;
- в) прибуток, який фірма отримала б за нормального ведення справ;
- г) мінімальний прибуток для того, щоб фірма залишилась в галузі?

7. *Якщо AVC скорочуються в міру росту обсягу виробництва, то:*

- а) MC також повинні скорочуватися;
- б) TFC також повинні скорочуватися;
- в) TC також повинні скорочуватися;
- г) MC повинні бути нижче, ніж AVC .

8. *Фірма, яка максимізує прибуток або мінімізує збитки, в коротко-строковому періоді не буде продовжувати виробництво, якщо:*

- а) ціна продукту нижче за середні витрати;
- б) середні постійні витрати вищі за ціну продукту;
- в) ціна продукту нижча за мінімум середніх змінних витрат;
- г) ціна продукту нижча за сукупні витрати фірми.

9. Яке з наступних виразів є загальними витратами:

- а) MC ;
- б) $TVC - TFC$;
- в) $TFC + TVC$;
- г) $TFC + TVC + MC$?

10. У довгостроковому періоді:

- а) усі витрати є перемінними;
- б) усі витрати є постійними;
- в) перемінні витрати ростуть швидше, ніж постійні;
- г) постійні витрати ростуть швидше, ніж перемінні.

11. Що, з точки зору економічної теорії, лежить в основі мотивації поведінки фірми?

- а) прагнення використати найменш енергоємний процес виробництва;
- б) бажання уникнути високих податків;
- в) бажання отримувати максимальний прибуток;
- г) звести до мінімуму екологічні збитки.

12. Які види витрат належать до факторів виробництва?

- а) капітал, праця, прибуток, підприємництво;
- б) земля, праця, капітал;
- в) відсотки, прибуток, підприємництво;
- г) праця, земля, дохід.

13. Що характеризує виробнича функція?

- а) загальний обсяг використаних виробничих ресурсів;
- б) найбільш ефективний спосіб технологічної організації виробництва;
- в) взаємозв'язок витрат із максимальним обсягом випуску продукції;
- г) спосіб максимізації прибутку за умови мінімізації витрат.

14. Яке з рівнянь є рівнянням виробничої функції Кобба-Дугласа?

- а) $Q = k (T^\alpha + K^\beta + M^\gamma)$;
- б) $Q = kT^\alpha + K^\beta + M^\gamma$;
- в) $Q = k (T + K + M)^\alpha$;
- г) $Q = A (K^\alpha L^\beta)$.

15. Що означає, коли за певного значення змінного фактора середній продукт приймає максимальне значення:

- а) загальний продукт (ТР) приймає максимальне значення;
- б) значення загального продукту (ТР) починає зменшуватися;

- в) середній продукт (AP) дорівнює граничному продукту (MP);
- г) граничний продукт (MP) дорівнює нулю?

16. Дія закону спадної продуктивності праці означає, що:

- а) значення граничного продукту (MP) за певної величини змінного фактора X стає негативною величиною;
- б) середній продукт (AP) зростає до певного значення змінного фактора X, а потім зменшується;
- в) за постійного зростання змінного фактора X загальний продукт (TP) починає зменшуватися;
- г) продуктивність праці не може зростати безкінечно.

17. У короткостроковому періоді:

- а) всі ресурси фіксовані;
- б) обсяги принаймні одного з ресурсів неможливо змінити;
- в) всі ресурси є змінними;
- г) кількість ресурсів неможливо змінити.

18. Технологічно ефективним є спосіб виробництва, який:

- а) максимізує прибуток фірми;
- б) максимізує обсяги виробництва за використання точно визначеного обсягу ресурсів;
- в) мінімізує збитки фірми.

19. Виробнича функція показує:

- а) які витрати потрібно здійснити на той чи інший обсяг випуску;
- б) найбільш вигідний для фірми випуск за заданими цінами на ресурси;
- в) максимальну кількість продукту, яку можна одержати, використовуючи різні сполучення ресурсів;
- г) мінімальну кількість продукту, яку можна одержати, використовуючи різні сполучення ресурсів.

20. Оптимальна комбінація ресурсів знаходиться в точці:

- а) перетинання двох ізоквант;
- б) торкання ізокванти з дотичною у відповідній точці;
- в) торкання двох сусідніх ізоквант;
- г) перетинання ізокванти з вісями координат.

21. Неявні витрати – це:

- а) бухгалтерські витрати;
- б) економічні витрати;
- в) витрати втрачених можливостей;
- г) альтернативні витрати використання ресурсів, що є власністю фірми.

22. *Постійні витрати – це:*

- а) витрати на зарплату керуючого персоналу, охорони, відсотки по кредитах, амортизація устаткування;
- б) витрати на зарплату робітників, охорони, вартість сировини й устаткування;
- в) витрати на оплату праці працівників, амортизацію устаткування, рентні платежі;
- г) витрати на сировину, устаткування, ренту, відсотки за кредитами.

23. *Фактори, що викликають збільшення витрат у короткостроковому періоді:*

- а) збільшення відсоткових ставок за банківські кредити;
- б) збільшення місцевих податків;
- в) збільшення цін на сировину;
- г) збільшення орендної плати за устаткування.

24. *Середні витрати – це витрати на:*

- а) будь-яку одиницю продукції;
- б) змінні витрати на одиницю продукції;
- в) постійні витрати в розрахунку на одиницю продукції;
- г) сукупні витрати на одиницю продукції.

25. *Середні сукупні витрати досягають мінімальної величини за того обсягу виробництва, коли:*

- а) прибуток буде максимальним;
- б) $MC = ATC$;
- в) $MC = AVC$;
- г) жодна з відповідей не є правильною.

26. *Граничні витрати дорівнюють:*

- а) середнім сукупним витратам, помноженим на обсяг випуску;
- б) приросту постійних витрат внаслідок збільшення обсягу випуску на одиницю;
- в) приросту змінних витрат в результаті збільшення обсягу випуску на одиницю;
- г) приросту середніх постійних витрат в результаті збільшення обсягу випуску на одиницю.

27. *Термін "спадна віддача" стосується:*

- а) спадної частини кривої загального продукту;
- б) спадної частини граничного продукту;
- в) частини ізокванти з позитивним нахилом;
- г) немає правильної відповіді.

28. Альтернативні витрати фірми:

- а) платежі за придбані ресурси;
- б) вартість суспільних витрат;
- в) вартість економічних ресурсів;
- г) вартість альтернативних напрямів використання тих же ресурсів.

29. Якщо AVC скорочуються в міру зростання обсягу виробництва, то:

- а) MC також повинні скорочуватися;
- б) TFC також повинні скорочуватися;
- в) TC також повинні скорочуватися;
- г) MC повинні бути нижче, ніж AVC.

30. Фірма, яка максимізує прибуток або мінімізує збитки, в короткостроковому періоді не буде продовжувати виробництво, якщо:

- а) ціна продукту нижче за середні витрати;
- б) середні постійні витрати вищі за ціну продукту;
- в) ціна продукту нижча за мінімум середніх змінних витрат;
- г) ціна продукту нижча за сукупні витрати фірми.

31. У довгостроковому періоді:

- а) усі витрати є перемінними;
- б) усі витрати є постійними;
- в) перемінні витрати ростуть швидше, ніж постійні;
- г) постійні витрати ростуть швидше, ніж перемінні.

7.3. Визначте, яке з положень правильне, а яке помилкове.

Відповідь поясніть

1. Метою діяльності підприємства є отримання прибутку.
2. Факторами виробництва є праця, капітал і підприємницькі здібності.
3. Середній продукт продовжує рости доти, поки збільшується граничний продукт.
4. Зростаюча віддача від масштабу виникає тоді, коли обсяг виробництва зростає пропорційно росту витрат.
5. Середній продукт досягає максимального рівня до того, як сукупний продукт стає максимальним.
6. Сукупний продукт досягає максимального рівня, коли граничний продукт дорівнює нулю.

7. Середній продукт починає знижуватися, коли граничний продукт стає негативною величиною.

8. Коли сукупний продукт росте спадаючим темпом, граничний продукт є зростаючою позитивною величиною.

9. У точці максимуму сукупного продукту граничний продукт більше середнього.

10. Виробнича функція показує залежність між кількістю використаних ресурсів і максимально можливим випуском продукції.

11. Лінія експансії показує, як змінюється обсяг виробництва, якщо змінюється обсяг певного ресурсу.

12. Якщо співвідношення цін ресурсів дорівнює співвідношенню їхніх граничних продуктивностей, фірма виробляє за такої комбінації ресурсів, що дозволяє мінімізувати витрати.

13. Закон зниження граничної норми технологічної заміни є формою прояву закону спадної віддачі.

14. Невеликі фірми завжди менш ефективні, ніж великі. Економія на масштабі є однією з причин існування природної монополії. Коли граничний продукт праці дорівнює 5, а граничний продукт капіталу дорівнює 10, гранична норма технологічної заміни капіталу працею становить $\frac{1}{2}$.

15. За умов постійного ефекту масштабу довгострокові середні витрати не змінюються.

16. Якщо гранична норма технологічної заміни перевищує співвідношення PL / PK , то фірма з метою мінімізації витрат повинна зменшити кількість обох ресурсів.

17. Фірма мінімізує витрати, якщо вона витрачає однакову суму на кожен фактор виробництва.

18. U-подібна форма короткострокових кривих середніх витрат зумовлена законом спадної віддачі, а довгострокових кривих середніх витрат – змінним ефектом масштабу.

19. Фірма мінімізує сукупні витрати й одночасно максимізує обсяг випуску, якщо $MPK / PK = MPL / PL$.

20. Довгострокові середні сукупні витрати визначають мінімальний ефективний розмір підприємства, структуру галузі та рівень розвитку конкуренції в ній.

21. Економічний прибуток представляє собою неявні витрати.

22. Чим більший обсяг виробництва фірми, тим менші її постійні витрати.

23. Граничні витрати дорівнюють середнім витратам за того обсягу виробництва, за якого середні змінні витрати досягають мінімуму.

24. Якщо фірма нічого не виробляє, її постійні витрати дорівнюють нулю.

25. Якщо ціна змінного ресурсу виросла, то криві АТС, АВС і МС мають зрушитися нагору, а положення кривої АРС залишиться незмінним.

7.4. Задачі

Задача 1. У таблиці наведені дані про загальні витрати фірми в довгостроковому періоді:

Обсяг виробництва (шт. у тиждень)	Витрати (умов. од.)		
	загальні	середні	граничні
0	0	–	–
1	32	–	–
2	48	–	–
3	82	–	–
4	140	–	–
5	228	–	–
6	352	–	–

1. Визначте величину довгострокових середніх витрат і довгострокових граничних витрат.

2. За якого обсягу виробництва довгострокові граничні витрати будуть мінімальними?

3. За якого обсягу довгострокові граничні витрати будуть дорівнювати довгостроковим середнім витратам?

Приклад розв'язання задачі 1

Обсяг виробництва (шт. у тиждень)	Витрати (умов. од.)		
	загальні	середні	граничні
0	0	–	–
1	32	32	32
2	48	24	16
3	82	27,3	34
4	140	35	58
5	228	45,6	88
6	352	58,7	124

2) – при 2-х одиницях;

3) – при 1-й одиниці.

Задача 2. У таблиці надані деякі значення витрат. Розрахуйте значення відсутніх показників:

Q	AFC	VC	AC	MC	TC
0					100
10			20		
20	5				
30		300		11	
40		420			
50	2		14		

Приклад розв'язання задачі 2

Q	AFC	VC	AC	MC	TC
0	–	–	–	–	100
10	10,00	100	20,00	10	200
20	5,00	190	14,50	9	290
30	3,33	300	13,33	11	400
40	2,50	420	13,00	12	520
50	2,00	600	14,00	18	700

FC = 100.

Задачі для самостійного розв'язання

Задача 3. Підприємець володіє підприємством. Він має двох майстрів-закрійників із загальною річною зарплатнею 14 000 грн, шість кравчинь із загальною річною зарплатнею 26 000 грн, платить за оренду приміщення 6 000 грн, страхові платежі складають 600 грн, а тканини й усе необхідне інше обходиться йому в 42 000 грн на рік. Якщо він купив би на ці 88 600 грн цінні папери, він міг би отримати 8 860 грн у вигляді дивідендів. Свій підприємницький талант він оцінює в 5 500 грн. Йому пропонували місце майстра-закрійника із зарплатнею у 12 000 грн на рік. Річний дохід від продажу одягу складає 150 000 грн.

Підрахуйте бухгалтерський та економічний прибуток.

Задача 4. Фірма планує випустити підручник з економіки. Середні витрати на виробництво книги складають: 4 грн + 4 000 грн / Q, де Q – кількість підручників, вироблених за рік. Планована ціна книги – 8 грн. Яким має бути річний тираж підручника відповідно до точки беззбитковості?

Задача 5. Підприємство працює за технологією, що відображається виробничою функцією $K_{пр} = C^{0,6} \times K^{0,4}$. При цьому вартість робочої сили – 8 грн, а ціна капіталу – 16 грн. Визначте середню продуктивність праці, якщо підприємство знаходиться у стані рівноваги.

Задача 6. Іванов І. збирається відкрити власний бізнес. Відомо, що витрати, пов'язані з цим, включають: купівлю обладнання (термін служби 10 років) – 50 тис. грн, зарплату – 10 тис. грн на рік, сировину – 200 тис. грн на рік.

На сьогодні місячна заробітна плата складає 3 500 грн. На купівлю устаткування та на зарплату персоналу підприємець збирається використовувати власні заощадження, що приносять 10 % річних. Підприємець очікує щорічно отримувати виручку в розмірі 230 тис. грн. Чи є відкриття власного бізнесу вигідною операцією?

7.5. Проблемні завдання

Завдання 1. Молода людина відкрила власну справу, стала підприємцем. Чи має ця людина внутрішні витрати, якщо у підприємця немає власного капіталу, а він взяв кредит, немає власної нерухомості та до відкриття власного бізнесу підприємець ніде не працював? Доведіть.

Завдання 2. Якщо Ваше підприємство забезпечує таке співвідношення ресурсів, яке дає йому максимальний прибуток, чи забезпечуються за таких умов мінімальні витрати?

Завдання 3. У чому різниця між короткостроковими та довгостроковими часовими інтервалами?

7.6. Напишіть есе на одну із запропонованих тем

1. Економічна природа витрат.
2. Позитивні та негативні риси підприємництва.
3. Проблеми підвищення прибутку підприємства.

7.7. Запитання для самодіагностики

1. Які властивості ізоквант вам відомі?
2. Що показує і як розраховується гранична норма технологічного заміщення?
3. Яка існує залежність у виробництві з одним змінним фактором?
4. Чи діє закон спадної продуктивності факторів виробництва для туристичних підприємств?
5. Розкрийте особливості та відмінні риси постійних і змінних витрат?
6. Чи відноситься до витрат економічний прибуток?
7. Чому у короткостроковому періоді усі витрати поділяють на постійні та змінні, а в довгостроковому – усі вважають змінними?
8. У чому полягає сутність витрат, пов'язаних із формуванням і реалізацією туристичного продукту (послуги)?

Тема 8. Теорія ринкових структур

- 8.1. Ринок досконалої конкуренції. Модель досконалої конкуренції та її характерні ознаки.
- 8.2. Рівновага конкурентної фірми в короткостроковому та довгостроковому періоді.
- 8.3. Монопольний ринок. Модель чистої монополії та її характерні ознаки.
- 8.4. Особливості монопольного ціноутворення в коротко- та довгостроковому періодах.
- 8.5. Ринок монополістичної конкуренції. Модель ринку монополістичної конкуренції та її характерні ознаки.
- 8.6. Ціноутворення та визначення обсягів виробництва в умовах монополістичної конкуренції в коротко- та довгостроковому періодах.
- 8.7. Цінова політика фірми.
- 8.8. Олігополістична структура ринку. Ціноутворення та визначення обсягів виробництва в умовах олігополії.

Література: [1; 7; 16; 27; 28; 32; 37].

Метою вивчення теми є формування у студентів знань щодо визначень економічних категорій ринкових структур, а також вмінь і навичок з розрахунку оптимальної ціни й оптимального обсягу, аналізу виробничої діяльності в моделях ринку в різних періодах.

8.1. Для кожного базового терміна підберіть відповідне йому визначення (табл. 8.1)

Таблиця 8.1

Основні категорії і поняття

№ п/п	Базовий термін	Літера	Визначення
1	Таємний зговір	А	тип конкурентного ринку, на якому діє єдиний виробник економічного блага
2	Цінова дискримінація	Б	негласна угода про ціни, перерозподіл ринків збуту, збереження високих бар'єрів для вступу в галузь
3	Цінова війна	В	це цикл поступового зниження цін з метою усунення конкурентів з ринку
4	Монополія	Г	тип конкурентного ринку, на якому діє єдиний покупець економічного блага, який утворює монополію з боку покупця (попиту)
5	Картель	Д	це офіційно укладена угода між фірмами про узгодження цін, галузевого обсягу випуску та квоти кожного учасника, із збереженням членами картелю своєї фінансово-економічної самостійності
6	Індекс Лернера	Е	показник, що характеризує ступінь монополізації ринку, враховуючи відносну "націнку" виробника
7	Монопсонія	Є	це політика держави, спрямована на регулювання діяльності існуючих монопольних утворень і контроль за виникненням нових монопольних структур
8	Антимонопольна політика	Ж	тип конкурентного ринку, на якому діє безліч продавців стандартної продукції, кожен з яких не може впливати на ринкову ціну, а вступ у галузь є вільним
9	Досконала конкуренція	З	продаж того самого товару різним покупцям за різними цінами
10	Модель Курно	И	Надання товару відмінних властивостей з метою підвищення обсягів його реалізації
11	Диференціація продукції	І	Це модель, що аналізує перерозподіл обсягів виробництва між двома фірмами (при дуополії)

8.2. Тестові завдання

1. *Що з переліченого є умовою лише досконалої конкуренції:*

- а) фірма не має ринкову владу;
- б) фірма максимізує прибуток;
- в) фірма отримує економічний прибуток в довгостроковій перспективі;
- г) лінія попиту має вигляд лінії середнього виторгу фірми.

2. *В умовах досконалої конкуренції ціна дорівнює мінімальним середнім витратам:*

- а) в короткотривалому періоді;
- б) в довготривалому періоді;
- в) завжди;
- г) ніколи.

3. *Фірма-монополіст, відрізняючись від конкурентної фірми:*

- а) може назначити абияку ціну на свій продукт;
- б) максимізує прибуток за рівністю граничного доходу з граничними витратами;
- в) може виробити абиякий обсяг продукції та продати її за будь-якою ціною;
- г) щодо відповідної кривої ринкового попиту може вибрати комбінацію ціни.

4. *Характерними рисами монополістичної конкуренції є:*

- а) відсутність залежності прибутку учасників від рішень керівництва однієї з фірм;
- б) диференціація продукту, що випускається;
- в) крива попиту менш еластична, ніж крива попиту на продукт конкуруючого виробника;
- г) усі відповіді правильні.

5. *Монополістична конкуренція характеризується тим, що:*

- а) фірми не можуть вільно входити в ринок і виходити з нього;
- б) на ринку діє невелике число фірм;
- в) фірми, що діють на ринку, випускають диференційну продукцію;
- г) фірми, що діють на ринку, не володіють повною інформацією про ринкові умови.

6. *Цінова дискримінація – це:*

- а) продаж за різними цінами однієї і тієї ж продукції різним покупцям;
- б) відмінності в оплаті праці за національністю або статтю;
- в) збільшення ціни на товар більш високої якості;
- г) усі відповіді неправильні.

7. На ринку монополістичної конкуренції:

- а) окремий покупець може впливати на ціну продукції;
- б) реклама не відіграє суттєвої ролі;
- в) товари відрізняються за умовами продажу та виконанням;
- г) виробники мають однаковий доступ до інформації.

8. Ситуація, характерна для досконалої конкуренції, має місце на ринку:

- а) зерна;
- б) автомобілів;
- в) послуг перукарів;
- г) олівців.

9. До недоліків ринку досконалої конкуренції відносять:

- а) низький обсяг виробництва;
- б) високий рівень витрат на рекламу;
- в) нестабільність цін;
- г) низький рівень витрат на НІОКР.

10. Монополіст, який максимізує прибуток, буде знижувати ціну на свій товар, якщо:

- а) середні витрати падають;
- б) витрати на рекламу зростають;
- в) граничний дохід вище змінних витрат;
- г) граничний дохід дорівнює змінним витратам.

11. Чи можливо, щоб в умовах досконалої конкуренції ціна товару перевищувала величину граничного доходу:

- а) це є однією з умов ринку досконалої конкуренції, і завжди $P > MR$;
- б) можливо, але тільки для товарів, які мають високу перехресну еластичність;
- в) це буде характерно для всіх обсягів випуску, які перевищують рівноважний;
- г) ні, тому що за досконалої конкуренції P і MR рівні для будь-якого доходу.

12. У короткостроковому періоді конкурентна фірма, яка максимізує прибуток або мінімізує збитки, не буде продовжувати виробництво, якщо:

- а) ціна продукту нижча за мінімальні середні витрати;
- б) середні постійні витрати вище ціни продукту;

- в) ціна продукту нижча за мінімум середніх змінних витрат;
- г) ціна продукту нижча за граничні витрати.

13. Якщо фірма, яка діє в умовах досконалої конкуренції, знаходиться в рівновазі в довгостроковому періоді, то це означає, що:

- а) ціна товару дорівнює граничним витратам;
- б) фірма не може скоротити витрати за рахунок розширення масштабів виробництва;
- в) фірма має мінімальні середні витрати в довгостроковому періоді;
- г) середні витрати дорівнюють ціні товару.

14. Якщо граничні витрати перевищують середні витрати за обсягом виробництва, який максимізує прибуток, то фірма:

- а) отримує позитивний прибуток;
- б) вибирає обсяг виробництва, який відповідає точці, яка розташована праворуч мінімуму кривої середніх витрат;
- в) не зупинить виробництво;
- г) усі попередні відповіді правильні.

15. Якщо ціна продукту недостатня, щоб покрити середні витрати на його виробництво, то фірма повинна:

- а) зупинити виробництво якомога швидше;
- б) продовжити виробництво товарів на рівні, де $P = MC$, якщо $P > AVC$;
- в) витрати збільшуються на нову технологію;
- г) продовжити виробництво доти, поки ціна покриває всі постійні витрати.

16. У якому випадку величина сумарної виручки TR перевищує загальні витрати TC конкурентної фірми?

- а) це відбувається тоді, коли фірма має економічний прибуток;
- б) для цього необхідно, щоб граничні витрати MC були нижче ціни товару P ;
- в) $TR > TC$, коли $MR > MC$;
- г) $TR > TC$, коли ціна товару нижче середніх загальних витрат.

17. В умовах досконалої конкуренції ціна дорівнює мінімальним середнім витратам:

- а) у короткотерміновому періоді;
- б) завжди;

- в) у довготерміновому періоді;
- г) ніколи.

18. Фірми на досконало конкурентному ринку:

- а) у довгостроковому періоді неминуче стають збитковими внаслідок надто жорсткої конкуренції;
- б) у довгостроковому періоді завжди отримують економічний прибуток за наявності стабільного споживчого попиту;
- в) у короткостроковому періоді можуть отримувати як економічні прибутки, так і збитки, але у довгостроковому вони отримують лише нормальний прибуток;
- г) у довгостроковому періоді можуть отримати економічний прибуток, короткостроковий період є для цього недостатнім.

19. У довгостроковому періоді внаслідок одержання конкурентними фірмами економічного прибутку:

- а) фірми почнуть скорочувати обсяги виробництва;
- б) фірми залишатимуть галузь;
- в) число фірм в галузі не зміниться;
- г) нові фірми будуть входити в галузь.

20. За умов недосконалої конкуренції, в тому числі чистої монополії:

- а) крива попиту на продукцію фірми співпадає з кривою граничного виторгу;
- б) граничний виторг дорівнює ціні за всіх обсягів випуску;
- в) крива сукупного виторгу є нелінійною, опуклою;
- г) крива попиту на продукцію фірми є горизонтально прямою.

21. До утворення монополій не призводить:

- а) дія ефекту масштабу;
- б) наявність у фірми патентів, ліцензій, авторських прав;
- в) виробництво та збут товару, який має багато близьких субститутів;
- г) контроль над стратегічними ресурсами, необхідними для виробництва.

22. Якщо граничний виторг монополії дорівнює нулю, то:

- а) економічний прибуток є максимальним;
- б) сукупний виторг монополії є максимальним;
- в) цінова еластичність попиту на продукцію монополії дорівнює 1;
- г) правильні відповіді б і в.

23. Монополіст, який прагне максимізувати прибуток, буде знижувати ціну на свою продукцію, доки:

- а) граничний виторг перевищує граничні витрати;
- б) знижуються граничні витрати;
- в) знижуються середні сукупні витрати;
- г) знижується попит на його продукцію.

24. Фірма-монополіст:

- а) ніколи не зазнає збитків, оскільки має ринкову владу;
- б) може виробляти будь-який обсяг продукції і продавати її за будь-якою ціною;
- в) встановлює на свою продукцію найвищу ціну з можливих;
- г) з врахуванням кривої ринкового попиту визначає комбінацію обсягу, випуску та ціни, що забезпечує максимізацію прибутку.

25. Олігополія – це ринкова структура, в якій діє:

- а) значне число конкуруючих фірм-виробників однорідної продукції;
- б) значне число конкуруючих виробників диференційованої продукції;
- в) незначне число конкуруючих фірм-виробників однорідної або диференційованої продукції;
- г) незначне число конкуруючих виробників диференційованої продукції.

26. Олігополію відрізняють:

- а) значні перешкоди до вступу в галузь;
- б) диференційована продукція;
- в) значне число невеликих фірм на ринку;
- г) однорідна продукція.

27. Картель буде діяти успішніше, якщо:

- а) попит на продукцію картелю є менш еластичним;
- б) виробничі витрати фірм, що входять до картелю, приблизно однакові;
- в) фірми-учасники виробляють приблизно однакову кількість продукції;
- г) усі відповіді правильні.

28. Монополістична конкуренція виникає на ринках товарів, де попит на продукцію фірми:

- а) більш еластичний, ніж за умов монополії;
- б) менш еластичний, ніж за умов досконалої конкуренції;

- в) абсолютно еластичний;
- г) правильні відповіді а і б.

29. *Фірми на ринку монополістичної конкуренції мають обмежений контроль над цінами через:*

- а) наявність значного числа фірм-конкурентів;
- б) відносно вільний вступ фірм в галузь і вихід з неї;
- в) відносно малу ринкову частку окремої фірми;
- г) усі відповіді правильні.

30. *Модель монополістичної конкуренції характеризується тим, що:*

- а) крива попиту на продукцію фірми співпадає з кривою граничного виторгу;
- б) граничний виторг дорівнює ціні за всіх обсягів випуску;
- в) крива попиту на продукцію фірми є спадною;
- г) крива попиту на продукцію фірми є горизонтально прямою.

8.3. Визначте, яке з положень правильне, а яке помилкове.

Відповідь поясніть

1. Характерною особливістю ринку досконалої конкуренції є наявність великої кількості різноманітних товарів.
2. Крива попиту на продукцію досконало конкурентної фірми характеризується абсолютною ціновою еластичністю.
3. Для конкурентної фірми ціна продукту дорівнює одночасно середньому і граничному доходу.
4. На досконало конкурентному ринку окремий продавець не може вплинути на ринкову ціну, як би він не намагався змінити випуск продукції чи знизити ціну на власну продукцію.
5. Якщо галузь знаходиться в рівновазі в довгостроковому періоді, економічний прибуток фірми дорівнює нулю.
6. Крива попиту для конкурентної фірми має від'ємний нахил.
7. Метою фірми є максимізація економічного прибутку на одиницю продукції.
8. Крива пропозиції конкурентної фірми має вигляд горизонтальної лінії.
9. Сума збитків підприємства, яке закривається у короткотерміновому періоді в умовах досконалої конкуренції, дорівнює сукупним змінним втратам.
10. Для конкурентної фірми ціна продукту дорівнює граничному доходу.

11. У короткотерміновому періоді конкурентна фірма, яка максимізує прибуток або мінімізує збитки, не буде продовжувати виробництва, якщо ціна продукту нижча за мінімальні середні витрати.

12. Якщо на ринку виконуються умови досконалої конкуренції, то в точці короткотермінової рівноваги за будь-яких умов ціна товару буде дорівнювати середнім витратам.

13. Якщо крива сукупного доходу фірми лежить нижче кривої сукупних витрат, то за будь-якого обсягу виробництва прибуток фірми має від'ємне значення.

14. Якщо фірми-галузі отримують лише нормальний прибуток і жодна не має стимулу залишити ринок, так само як нові фірми не мають стимулу до входження в галузь, має місце довгострокова конкурентна рівновага.

15. Якщо за будь-якого обсягу випуску середній виторг фірми перевищує її граничний виторг, то фірма є недосконалим конкурентом.

16. Якщо конкурентна фірма і монополія збільшать обсяг випуску на одну й ту ж величину, то за інших рівних умов їх сукупний виторг зміниться однаково, і за наявності споживчого попиту може зростати нескінченно.

17. Монополія завжди обирає обсяг випуску в межах еластичного відрізка кривої попиту.

18. Монополіст, який здійснює політику цінової дискримінації, може збільшити свій прибуток за рахунок захоплення споживчого надлишку.

19. Ринкова влада монополіста означає його спроможність впливати на ринкову ціну.

20. Основною причиною поширення олігополій є ефект масштабу, що створює високі бар'єри до вступу в галузь.

21. За рівноваги Курно фірми завжди поділяють ринок порівну.

22. Модель "ламаної кривої попиту" пояснює, чому олігополістичні ціни є негнучкими.

23. Конкуренція за умов олігополії є більшою мірою ціновою, ніж неціновою.

24. Монополістична конкуренція – це ринкова структура, в якій велике число невеликих фірм виробляють однорідну продукцію, яка не має близьких замінників.

25. Монополістична конкуренція поєднує значний розвиток конкуренції з незначною монопольною владою.

8.4. Практичні завдання

Завдання 1. В таблиці представлено функцію сукупних витрат конкурентної фірми:

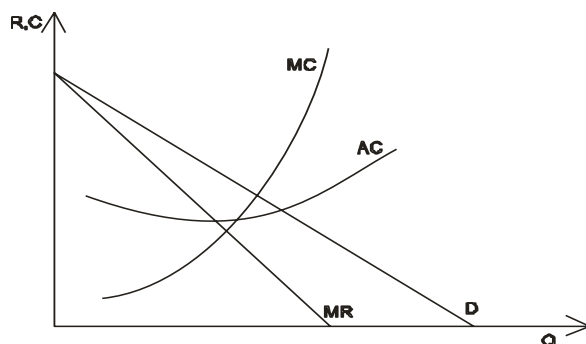
Випуск продукції (в од.)	0	1	2	3	4	5
Сукупні витрати (в грн)	10	12	16	22	30	40

Якщо галузь містить 1 000 фірм і кожна з них має таку ж функцію витрат, то як виразити функцію ринкової пропозиції? Для відповіді використайте таблицю:

Ціна (в грн)	3	5	7	9
Обсяг пропозиції (в од.)				

Якою буде рівноважна ціна товару?

Завдання 2. На рисунку представлені криві доходу і витрат монополіста:

Відмітьте на графіку: обсяг випуску, який дає максимум прибутку; ціну, за якою монополіст буде продавати даний обсяг випуску; площу, котра відображає прибуток монополії.

Завдання 3. Функція середніх витрат фірми – монополістичного конкурента на своєму ринку: $AC = 3Q - 2$. Залишковий ринковий попит на продукцію фірми: $Q = 52 - 2P$. Після проведеної рекламної кампанії, – витрати на яку склали $C_{\text{рекл}} = 0,5Q^2 + 6Q$, залишковий попит збільшився і склав $Q = 104 - 2P$. Визначте прибуток фірми до та після проведення рекламної кампанії і зробіть висновки щодо її ефективності.

Завдання 4. У таблиці представлена інформація про витрати та доходи фірми-монополіста:

TVC	TC	ATC	MC	P	TR	MR
0	150			200	0	
110			110	175		
	320				300	
	366			135		
250					480	
	445			105		
360				90		

Заповніть відсутні дані в таблиці. Який прибуток або відбитки отримує фірма у рівноважному стані?

Завдання 5. Класифікація відмінностей між будівельниками і дантистами. Кілька років тому хімічна компанія продавала пластиковий прес-порошок (метил-метакрилат) двом видам споживачів: будівельним компаніям і дантистам. Порошок був однаковим за винятком того, що в порошок, призначений будівельним компаніям, додавався арсенік, і ціна порошку, призначеного дантистам, була у 25 разів вища.

Який економічний принцип використано в цьому випадку?

8.5. Напишіть есе на одну із запропонованих тем

1. Порівняльна характеристика моделей ринку.
2. Позитивні та негативні риси реклами.
3. Проблеми підвищення конкурентоспроможності підприємства.

8.6. Запитання для самодіагностики

1. Який вигляд має крива попиту для конкурентної фірми?
2. Які особливості формування граничного та середнього доходу конкурентної фірми вам відомі?
3. Що таке беззбитковість підприємства?
4. Які підходи до визначення оптимального обсягу виробництва конкурентної фірми, яка максимізує прибуток у короткостроковому періоді, вам відомі?

5. За яких умов конкурентна туристична фірма може продовжувати функціонувати, навіть якщо несе збитки?
6. Як виникає влада над ринком і як саме вона впливає на добробут споживачів і товаровиробників, як уряд може її обмежити?
7. Які показники монопольної влади вам відомі?
8. Чи існує взаємозв'язок між поведінкою монополіста та ціновою еластичністю попиту на його товар?
9. Які закони обмежують монополізм в Україні?
10. На ринках яких товарів домінує монополістична конкуренція? Чому? Що таке монополія Чемберлена?
11. Що таке диференціація продукту? Чому цінова конкуренція є недостатньо ефективною в умовах ринків диференціації продуктів?
12. Що таке нецінова конкуренція? Яку роль відіграє реклама в неціновій конкуренції?

Рекомендована література

1. Аналітична економія: Макроекономіка і мікроекономіка : навч. посіб. у 2-х кн. – Кн. 1 : Вступ до аналітичної економії. Макроекономіка / С. М. Панчишин, П. І. Островерх, В. Б. Буряк та ін. – Київ : Центр навчальної літератури, 2006. – 723 с.
2. Базилевич В. Д. Економічна теорія: політекономія : підручник / В. Д. Базилевич, В. М. Попов. – 6-те вид., перероб. і доп. – Київ : Знання-Прес, 2007. – 720 с.
3. Базилевич В. Д. Макроекономіка : підручник / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич, Л. О. Баластрик ; за ред. В. Д. Базилевича. – Київ : Знання, 2008. – 743 с.
4. Баталов С. М. Сборник задач по микроэкономике : учеб. пособ. / С. М. Баталов. – Екатеринбург : Уральский политехнический институт, 2005. – 81 с.
5. Башнянин Г. І. Політична економія : навч. посіб. / Г. І. Башнянин, П. Ю. Лазур, В. С. Медведєв. – Львів : Новий світ, 2007, 2006. – 380 с.
6. Бережная Н. И. Политическая экономия в структурно-логических схемах / Н. И. Бережная. – Харьков : ИД "ИНЖЭК", 2008. – 288 с.
7. Білецька Л. В. Економічна теорія : політекономія, мікроекономіка, макроекономіка / Л. В. Білецька. – Київ : 2005. – 505 с.

8. Большой экономический словарь / авт.-сост. А. Б. Борисов. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Книжный мир, 2006. – 860 с.
9. Борисов Е. Ф. Экономическая теория : учебник / Е. Ф. Борисов. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва : Юрайт Издат, 2005. – 399 с.
10. Гаршина О. К. Практикум з політичної економії : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. К. Гаршина. – Київ : Видавничий Дім "Слово", 2005. – 208 с.
11. Головінов О. М. Особливості державного сектору в транзитивній економіці / О. М. Головінов // Управління розвитком. – 2007. – № 8. – С. 93–94.
12. Горбенко Н. Є. Політична економія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. Є. Горбенко, М. Й. Дмитренко, І. Ю. Кочума ; Національний банк України ; Університет банківської справи. – Київ : УБС НБУ, 2009. – 408 с.
13. Григорян Г. М. Историческая тенденция капитализма (полиэкономический аспект) : монография / Г. М. Григорян. – Харьков : ИД "ИНЖЭК", 2006. – 240 с.
14. Григорян Г. М. Место государства в современной рыночной экономике / Г. М. Григорян // Бизнес-Информ. – 2009. – № 1(11). – С. 27–29.
15. Григорян Г. М. Собственность : истоки и современность : монография / Г. М. Григорян. – Харьков : Изд. ХГЭУ, 2002. – 188 с.
16. Гронтковська Г. Е. Мікроекономіка. Практикум : навч. посіб. / Г. Е. Гронтковська, А. Ф. Косік. – 2-ге видання, перероблене та доповнене. – Київ : Центр навчальної літератури, 2007. – 425 с.
17. Дахнова О. Є. Основи економіки : практичний довідник / О. Є. Дахнова. – Харків : Весна, 2008. – 224 с.
18. Дорнбуш Р. Макроэкономика / Р. Дорнбуш, С. Фишер. – Москва : Изд. МГУ, ИНФРА-М, 2004. – 414 с.
19. Економіка України : навч. посіб. / А. П. Голіков, Н. А. Казакова, О. А. Шуба. – Київ : Знання, 2009. – 286 с.
20. Економічна теорія : підручник за ред. В. М. Тарасевича. – Київ : Центр навчальної літератури, 2006. – 784 с.
21. Єрмаченко В. Є. Історія туризму : конспект лекцій / В. Є. Єрмаченко, Ю. Ю. Іващенко, Ю. М. Котельникова. – Харків : ХНЕУ, 2007. – 96 с.

22. Исаева Л. А. Экономическая теория : учеб. пособ. для ВУЗов / Л. А. Исаева, Г. Г. Романова, Л. Н. Шурина и др. – Владивосток : Морской государственный университет, 2006. – 138 с.
23. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради 28 червня 1996 року зі змінами, які вступили в силу з 1 січня 2006 року. – Харків : Парус, 2006. – 48 с.
24. Курс экономической теории : учебник для вузов / под общ. ред. М. Н. Чепурина, Е. А. Киселевой; МГИМО(У) МИД России. – 6-е изд., доп. и перераб. – Киров : АСА, 2007. – 847 с.
25. Кучерявенко І. А. Макроекономіка : практикум : навч. посіб. / І. А. Кучерявенко. – Київ : Вікар, 2008. – 239 с.
26. Леоненко П. М. Сучасні економічні системи : навч. посіб. / П. М. Леоненко, О. І. Черепніна. – Київ : Знання, 2006. – 430 с.
27. Лисовицкий В. Н. Микроэкономика : учеб. пособ. / В. Н. Лисовицкий. – Харьков : ХНУ, 2007. – 404 с.
28. Лісовий А. В. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни "Мікроекономіка" / А. В. Лісовий. – Київ : Дія, 2007. – 136 с.
29. Макконелл К. Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика: в 2-х т. / К. Р. Макконелл, С. Л. Брю ; пер. с англ. – Киев : Хагар-Демос, 1993. – 786 с.
30. Макроекономіка : підручник / О. М. Кліменко, О. М. Крюкова, В. М. Філатов та ін. ; за заг. ред. О. М. Кліменко. – Харків : ХНЕУ, 2008. – 276 с.
31. Максимова В. Ф. Микроэкономика : учебник / В. Ф. Максимова. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 321 с.
32. Малахова Н. Б. Естественные монополии : сущность и институциональные механизмы регулирования / Н. Б. Малахова. – Харьков : ИД "ИНЖЭК", 2006. – 344 с.
33. Малахова Н. Б. Мікроекономічна теорія виробництва та витрат : навч. посіб. / Н. Б. Малахова. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2009. – 180 с.
34. Микроэкономика в структурно-логических схемах : учеб. пособ. / В. И. Сотников, Ю. В. Сотникова. – Харьков : ИД "ИНЖЕК", 2008. – 251 с.
35. Микроэкономика: основы теории и практикум : учеб. пособ. / М. В. Фомина ; Донецкий государственный университет экономики и торговли им. М. Туган-Барановского. – Харьков : ИД "ИНЖЭК", 2005. – 278 с.
36. Мочерний С. В. Економічна теорія : навч. посіб. / С. В. Мочерний. – 3-тє вид., доп. і перероб. – Київ : Академія, 2008. – 640 с.

37. Національна економіка : навч. посіб. / Н. І. Бережна, М. С. Бріль, Л. В. Єфремова та ін. ; за заг. ред. канд. екон. наук, доцента В. М. Філатова. – Харків : ХНЕУ, 2010. – 200 с.
38. Нуреев Р. М. Курс мікроекономіки : учебник для ВУЗов / Р. М. Нуреев. – Москва : Изд. "НОРМА", 2006. – 394 с.
39. Олійник О. В. Зовнішнє оцінювання (підготовка). Основи економіки. Репетитор / О. В. Олійник, І. Є. Тимченко, В. К. Щербина. – Харків : Факт, 2008. – 256 с.
40. Олійник О. В. Олімпіадні завдання з економіки : збірник / О. В. Олійник, І. Є. Тимченко. – Харків : Веста ; Видавництво "Ранок", 2007. – 400 с.
41. Панасюк А. Туристична інфраструктура як визначальний чинник організації Євро-2012 в Польщі / А. Панасюк // Вісник Львівського університету. Серія "Міжнародні відносини". – 2008. – Вип. 24. – С. 218–223.
42. Петришина Н. В. Державний сектор / Н. В. Петришина // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 6. – С. 103–113.
43. Політична економія : підручник / В. Г. Федоренко, О. М. Діденко, М. М. Руженський та ін. – Київ : Алерта, 2008. – 486 с.
44. Практикум з навчальної дисципліни "Макроекономіка" для студентів всіх спеціальностей усіх форм навчання / уклад. О. М. Крюкова, О. М. Кліменко, М. С. Бріль та ін. – Харків : ХНЕУ, 2010. – 108 с.
45. Реверчук С. К. Основи теорії економічної конкуренції : навч. посіб. / С. К. Реверчук, Т. С. Сива, Л. С. Реверчук. – Київ : Знання, 2007. – 271 с.
46. Савченко А. Г. Макроекономіка : навч.-метод. посіб. для самостійного вивч. дисц. / А. Г. Савченко, О. В. Пасічник. – Київ : КНЕУ, 2006. – 176 с.
47. Смирнова В. В. Туристські ресурси України : навч. посіб. / В. В. Смирнова. – Луганськ : Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, 2009. – 203 с.
48. Спортивний туризм : конспект лекцій / В. Є. Єрмаченко, Ю. Ю. Іващенко, Ю. М. Котельникова. – Харків : ХНЕУ, 2007. – 87 с.
49. Чухно А. А. Предмет економічної теорії / А. А. Чухно // Економічна теорія. – 2009. – № 2. – С. 5–15.
50. Экономика : учебник / под ред. А. С. Булатова. – Москва : Издательство БЕК, 2004. – 632 с.

Зміст

Вступ.....	3
Змістовий модуль 1. Основні проблеми макроекономіки	5
Тема 1. Предмет, метод та основні проблеми макроекономіки. Макроекономічні показники в системі національних рахунків	5
Тема 2. Модель сукупного попиту та сукупної пропозиції. Споживання, заощадження та інвестиції	16
Тема 3. Держава в макроекономіці: фіскальна, монетарна політика держави, політика економічного зростання	28
Тема 4. Ринок праці. Безробіття та політика зайнятості. Інфляція.....	40
Змістовий модуль 2. Основні проблеми мікроекономіки	50
Тема 5. Корисність економічного блага. Економічний вибір. Аналіз поведінки споживача	50
Тема 6. Закони попиту та пропозиції у ринковій економіці	62
Тема 7. Теорія граничних продуктів та мікроекономічна модель підприємства. Витрати виробництва та прибуток.....	73
Тема 8. Теорія ринкових структур	84
Рекомендована література.....	95

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

МАКРО- І МІКРОЕКОНОМІКА

**Методичні рекомендації
до практичних завдань
для студентів усіх спеціальностей
першого (бакалаврського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладачі: **Мащенко** Марина Анатоліївна
Степаненко Наталія Олексіївна
Степаненко Вікторія Олексіївна

Відповідальний за видання *О. Є. Попов*

Редактор *О. І. Черненко*

Коректор *Н. В. Грінченко*

План 2018 р. Поз. № 258 ЕВ. Обсяг 100 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*